

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/328429428>

Unapredjenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006 * УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЗИЦИЈЕ СРБИЈЕ У ОКВИРУ ЦЕФТА 2006

Book · September 2018

CITATIONS

0

READS

369

2 authors, including:

Predrag Bjelić

University of Belgrade

93 PUBLICATIONS 247 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

"Addressing Market Access Barriers in Selected Supply Chains in CEFTA" [View project](#)

Analysis of Non-tariff measures (NTMs) and Trade facilitation in intraregional CEFTA 2006 trade [View project](#)

Fondacija za razvoj ekonomske nauke

Foundation for the Advancement of Economics

A decorative graphic on the left side of the cover features a stylized, isometric view of several skyscrapers in shades of gray. The buildings are partially obscured by a large, white, geometric 'X' shape that spans across the page. The background behind the buildings is a light blue color.

УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЗИЦИЈЕ СРБИЈЕ У ОКВИРУ ЦЕФТА 2006

Аутори
Предраг Бјелић
Радмила Драгутиновић Митровић

Назив
УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЗИЦИЈЕ СРБИЈЕ
У ОКВИРУ ЦЕФТА 2006

Издавач
ФРЕН - Фондација за развој економске науке

Припрема
Маја Томић

Штампа
Interrupt, Панчево

Тираж
70 ком.

Београд, јул 2018. године

PERFORM
Performing and Responsive Social Sciences

 Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

 HELVETAS

**UNI
FR**

UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

REPUBLIČKI
SEKRETARIJAT
ZA JAVNE POLITIKE

Република Србија

Ово истраживање подржао је пројекат PERFORM (Performing and Responsive Social Sciences) Швајцарске агенције за развој и сарадњу (SDC) који спроводе Helvetas и Универзитет у Фрибургу. PERFORM се фокусира на јачање истраживачке заједнице у друштвеним наукама, на олакшавање изградње системских веза између истраживања у друштвеним наукама и домена јавних политика и на стварање окружења погодног за истраживања у друштвеним наукама.

Ставови изнети у овом истраживању су ставови аутора и не одражавају мишљење и ставове Швајцарске агенције за развој и сарадњу нити организације Helvetas и Универзитета у Фрибургу.

**УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЗИЦИЈЕ СРБИЈЕ
У ОКВИРУ ЦЕФТА 2006**

Научно-истраживачка студија

Аутори:

Предраг Бјелић

Радмила Драгутиновић Митровић

САДРЖАЈ

УВОД	5
1. Положај Србије у светској привреди	9
2. Настанак и развој ЦЕФТА 2006 регионалне интеграције	17
3. Структура и динамика трговине у оквиру ЦЕФТА 2006	21
4. Квантитативна анализа конкурентности и трговинских потенцијала	37
5. Усклађивање обавеза у ЦЕФТА 2006, ЕУ и СТО.	56
6. Берлински процес и регионални економски простор	61
Закључци	71
Литература	78
Прилог	80

Увод

Република Србија се као субјект међународне трговине јавља од 2000. године. После 86 година откада се утопила у државну заједницу коју смо касније називали Југославија, Србија се појавила као субјект међународне трговине јер је Влада Црне Горе 1999. године једнострано¹ дефинисала своју територију као засебну царинску територију чиме је, *de facto*, разбијено јединствено тржиште Савезне Републике Југославије (СРЈ). Исте године усвојена је и Резолуција Савета безбедности Уједињених нација 1244 која дефинише територију покрајине Косово и Метохија као засебну царинску територију која је под управом новоосноване Мисије УН за Косово² (УНМИК). Тако је СРЈ разбијена на 3 царинске територије: Уж Србије (која не укључује територију Косова*), Црне Горе и Косова*³. Сви подаци о спољној трговини Србије којим располажемо од 2000. године не укључују и трговину са територије Косова* већ се та територија посматра као спољнотрговински партнер⁴ Србије.⁵

Република Србија као своје најзначајније партнере у спољнотрговинској размени има земље Европске уније (ЕУ) и земље региона чланице Споразума о слободној трговини у централној Европи, измењеног 2006. године (ЦЕФТА 2006). Посебно је интересантно да у садашњој ЦЕФТА Србија има доминантан положај, као највећа и најразвијенија привреда у региону, што се осликава кроз све већи суфицит у трговини са земљама потписницима ЦЕФТА 2006. Појединачно најзначајнија извозна тржишта Србије у региону су Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија али и Косово*. Повећање извоза у ове привреде ће бити све захтевније у будућности, како се све више исцрпљују трговински потенцијали сарадње

1 Усвајањем Београдског споразума којим је 2003. године установљена Државна заједница Србија и Црна Гора ова ситуација је легализована, јер је државама чланицама призната надлежност у вођењу спољнотрговинске политике.

2 У Резолуцији СБУН 1244 користи се назив Косово. У наставку текста користићено назив Косово* који је предвиђен споразумом о регионалном преставању. Овај назив прати и фуснота ове садржине - *This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.*

3 Као посебна царинска територија, у складу са Резолуцијом Савета безбедности УН 1244.

4 Признавање територије за спољнотрговинског партнера земље не значи и њено политичко признање као суверене државе.

5 Више у: Предраг Бјелић, Међународна трговина, Центар за издавачку делатност Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2018.

и захтеваће нове облике привредне сарадње, кроз инвестицију, размену интелектуалне својине и слично. Појава политичких проблема умањује шансе за повећан извоз српских предузећа у земље нашег региона па треба радити на стабилизацији политичке ситуације у региону, а затим и на новим формама трговинске и инвестиционе сарадње у регионе које претходе учлањењу наших привреда у ЕУ.

Студија која је пред вама⁶ има за циљ да опише положај Србије у оквиру регионалне трговинске интеграције настале на основу споразума ЦЕФТА 2006, трговинску размену и проблеме у његовом функционисању. То подразумева да се кратко осврнемо на позицију Србије у светској трговини, опишемо њен положај и проблеме са којима се суочавамо, што је и основа за вођење ваљане спољнотрговинске политике. Ми ћемо такође описати и настанак и механизме спровођења Измењеног ЦЕФТА споразума из 2006. Наш фокус ће бити на позицији Србије у оквиру ЦЕФТА 2006, њен значај у трговини и повезаност са другим државама, истаћићемо и проблеме који се јављају у трговини у оквиру региона Западног балкана (у тзв. Интрарегионалној трговини).

Ова студија садржи и квантитатвно истраживање у погледу показатеља дескриптивне статистике међусобне трговине између потписница ЦЕФТА 2006. То подразумева анализу структуре и динамике размене у оквиру ЦЕФТА 2006, са посебним освртом на положај Србије у оквиру те интеграције. Циљ овог дела је да идентификација најзаступљенијих извозних сектора и одсека у размени Србије са ЦЕФТА 2006. Посебна пажња ће бити посвећена конкурентности Србије у оквиру ЦЕФТА 2006, што ћемо спровести применом различитих индикатора конкурентности како на агрегатном, тако и на секторском нивоу. Коришћени су индекс глобалне конкурентности, индекс омогућавања трговине, индекс трговинских перформанси. На секторском нивоу, конкурентност Србије у односу на ЦЕФТА 2006, анализирана је и на основу израчунатих показатеља откривених компаративних предности. Део истраживања посвећен је анализи трговинских потенцијала на нивоу појединачних производа у размени са ЦЕФТА 2006 на основу резултата садржаних у *Export potential map*, по методологији Међународног трговинског центра, заснованој на примени

⁶ Аутори би желели да се захвале на корисним коментарима на Нацрт ове студије: Оливери Јоцић и Татјани Динкић из Министарства трговине, туризма и телекомуникација; Татјани Станић и Надици Пантовић из Министарства финансија; као и стручњацима из Привредне коморе Србије. Ови коментари су утицали да студија која је пред Вама буде још квалитетнија.

гравитационог модела. Осим тога, за одабране производе израчунати су потенцијали применом индекса очекиваних трговинских потенцијала.

У оквиру сагледавања унапређења размене, осим трговине робом делом је разматрана и трговина услугама. Од међународних база података о трговини коришћене су *UN Comtrade*, *UNCTADStat*, *IMF Direction of Trade Statistics*, *World Economic Forum*, *International Trade Center (ITC)*, а од домаћих базе Републичког завода за статистику и Привредне коморе Србије.

Србија као своје доминантно опредељење у погледу спољнотрговинске интеграције види Европску унију, што ЦЕФТА 2006 чини једном субрегионалном и привременом интеграцијом, али не нимало значајном у погледу пласмана робе и услуга. На ЦЕФТУ отпада чак 6% робног увоза Србије по преференцијалним стопама. Студија ће осврнути и на нове области сарадње у оквиру ЦЕФТА 2006, као што су услуге, олакшавање трговине и признавање професионалних квалификација. Једно од основних питања које се намеће у динамичном развоју извозног сектора Србије је како ускладити трговинске интересе према ЕУ и према земљама потписницима ЦЕФТА 2006. Наиме, често се дешава да земље које брже напредују ка чланству у ЕУ, као што је то био случај са Хрватском до 2013. године, а данас са Црном Гором и Србијом, транспонују европске стандарде много брже у свој систем стандарда од осталих потписница ЦЕФТА 2006, што креира додатне техничке баријере у трговини у оквиру ЦЕФТА 2006. Због тога је веома битно да се та два процеса трговинске интеграције, један у ЕУ и други у оквиру ЦЕФТА 2006 ускладе. Ова студија даје одговор како ускладити обавезе које Србија има у приступању ЕУ и у оквиру ЦЕФТА 2006.

Једна важан проблем је што све потписнице ЦЕФТА 2006 нису и чланице Светске трговинске организације (СТО) што може проузроковати проблем у примени основних принципа у међународној трговини (недискриминација, национални третман и слично) и закомпликовати решавање трговинских спорова. У нашој студији ћемо детаљно анализирати користи које Србија може имати чланством у СТО и указати на значај овог процеса у приступању ЕУ.

Процес учлањења у ЕУ, посебно за земље региона западног Балкана, подразумева формални део процеса који се осликава у испуњењу приступних критеријума и преговарању у оквиру задатих 35 области (поглавља). Али и бројне друге политичке и економске иницијативе, мање формалног карактера, воде ка овом циљу, а једна од најзначајнијих је

Берлински процес инициран у августу 2014. године. У склопу овог процеса на последњем састанку на врху у Трсту иницирано је стварање Регионалног економског простора, са неколико идеја шта би то подразумевало у смислу нивоа трговинске интеграције у региону. Циљ предложене студији је био да се размотри какви су интереси Србије у погледу свих тих различитих иницијатива за ближим трговинских повезивањем нашег региона, укаже на предности и недостатке различитих нивоа трговинских интеграције у региону, како би се као резултат студије дефинисале мере које би утицале на унапређење положаја Србије у оквиру трговинске сарадње у региону и побољшале положај извозник сектора, кроз унапређење њиховог конкурентског положаја. Креаторима спољнотрговинске политике у Србији би се пружила конкретна информациона основа за боље одлучивање по питањима регионалне трговинске сарадње.

1. Положај Србије у светској привреди

Србија је средње развијена привреда, која се још увек налази у процесу економске транзиције на потпуни тржишни систем привређивања. Њен привредни развој је значајно био успорен током краја 20. века због ратова који су пратили распад СФР Југославије и санкција које је Србији трпела током овог периода. Спољнотрговински коефицијент, као однос спољне трговине и бруто домаћег производа, је 2016. године био 51,4% што нам говори о значајном степену отворености привреде Србије за спољну трговину.

Учешће Србије у светској трговини је статистички занемарљиво. Према подацима из 2016. године и рангирању Светске трговинске организације (СТО) Србија има учешће од само 0,1% у светском робном извозу и заузима 49 место на ранг листи најзначајнијих светских извозника робе. У погледу увоза њен значај је дупло већи јер учествује са 0,2% у светском робном увозу и заузима 48 место на ранг листи најзначајнијих светских извозника робе 2016. године. У погледу трговине услугама Србија заузима 49 место на светској ранг листи извозника услуга, и 54 место на ранг листи најзначајнијих светских увозника услуга.⁷

Табела 1.1. Ранг Србије у светској трговини робом и услугама 2016.

Ранг	Светски извоз	Светски увоз
Роба	49	48
Услуге	49	54

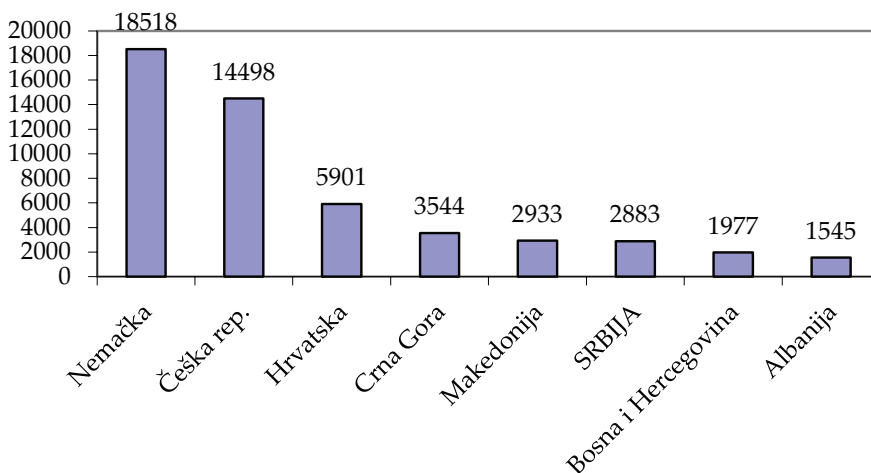
Извор: WTO, *World Trade Profiles 2017*, Internet, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=RS>.

Србија има још увек слабо развијену спољну трговину, испод нивоа који се очекује од једне земља са сличним привредним развојем и величином привреде и производних ресурса. Наиме, Чешка република која је слична по величини територије и броју становника као и Србија, бивша земља у транзицији, има спољну трговину по глави становника

⁷ У светској трговини ЕУ посматрамо као јединственог субјекта међународне трговине јер представља јединствену царинску територију и има заједничку спољнотрговинску политику. Уколико би посматрали и земље чланице ЕУ појединачно, Србија би заузела 71. место на ранг листи и извозника и увозника робе, као и 75. место на ранг листи извозника услуга и 79. место на ранг листи светских увозника услуга.

од приближно 15.000 USD. Земље региона, многи мање од Србије, Црна Гора и Македонија имају значајнију спољну трговину од Србије мерено токовима трговине по глави становника.

Слика 1.1. Спољна трговина одабраних земаља по становнику 2016, у USD

Izvor: WTO, *World Trade Profiles 2017*, Internet, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx>.

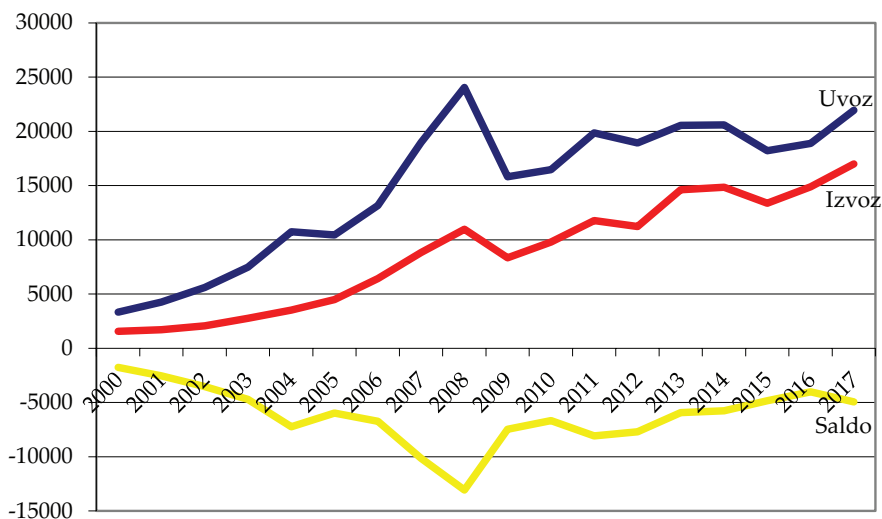
У спољној трговини Србија остварује сталне дефиците јер је њен увоз већи од њеног извоза. Дефицит текућег рачуна платног биланса је био 4% БДП 2016. године. У 2017. години дефицит у спољнотрговинској робној размени је достигао скоро 5 милијарди USD. Оно што охрабрује је да се после светске економске кризе из 2009. године јаз (разлика) између увоз и извоза стално смањује. Укупна спољнотрговинска размена Србије је 2017. године износила око 39 милијарди USD, од тога њен извоз је износио 16,9 милијарди USD а увоз чак 21,9 милијарди USD.

Државе морају водити рачуна да њихов спољнотрговински биланс буде у равнотежи јер спољне неравнотеже често теже да се пренесу и створе или увећају унутрашње неравнотеже у привреди, захтевају значајна финансијска средства за финансирање дефицита и врше притисак на девизни курс. У робном увозу Србије доминира увоз са тржишта са којима имамо потписане уговоре о слободној трговини, чак 66% од укупног робног увоза 2017. године.

Али данас значајан сегмент међународне трговине се обавља кроз спољнотрговинску размену услуга. У свету се процењује да услуге учествују бар са 20% у укупној међународној трговини. Статистика међународне

трговине услугама није у потпуности прецизна јер је реч о тзв. невидљивој трговини, услуге наине немају материјалну супстанцу и тешко се региструје њихов прелаз преко границе. Због тога се токови извоза и увоза процењују па дохотку који у земљу дође или се одлива по основу услуга. Али многа средства везана за извршење услуга се не приливају у земље порекла па та статистика зато није прецизна. За Србију је охрабрујуће да ми углавном остварујемо суфицит у спољнотрговинској размени услуга са светом.

Слика 1.2. Спољнотрговинска робна размена Србије са светом 2000-2017. године у милионима USD

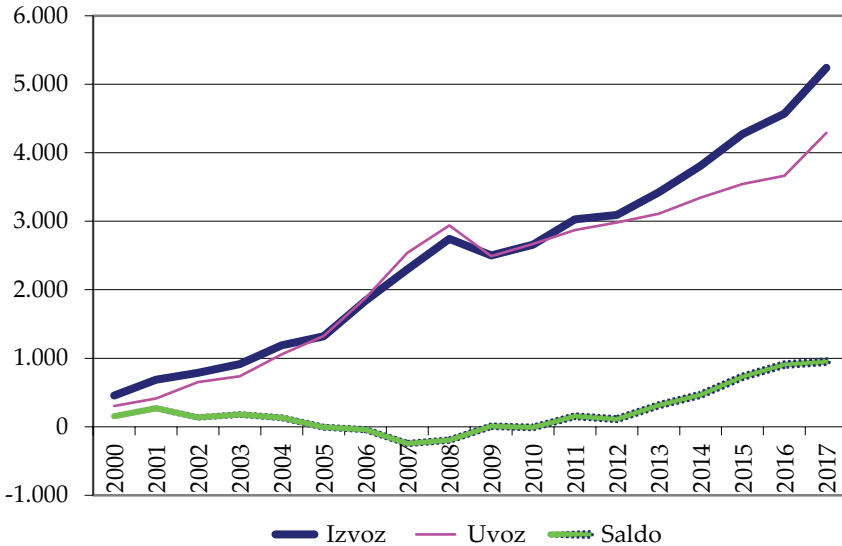

Извор: Ауторов приказ на основу података Републичког завода за статистику Србије.

Извоз услуга из Србије од 2000. године константно расте и овај узлазни тренд је присутан до данас, уз мањи пад током светске економске кризе. Али и увоз услуга у Србији има узлазни тренд, који је нарочито присутан после 2000. године. Наине, филијале страних компанија које послују у Србији често своје услуге набављају из иностранства, у оквиру система њихове матичне компаније уместо у Србији. Дефицит у трговини услугама је забележен само токо светске економске кризе. Најзначајније услуге које Србија извози су транспортне услуге али све више и туристичке услуге.

У савременој међународној трговини најзначајнији сегмент међународне размене представља размена полупроизвода, компоненте која спада у робе и представља нешто између сировина и готових производа.

Слика 1.3. Спољнотрговинска размена услуга Србије са светом 2000-2017. године у милионима EUR

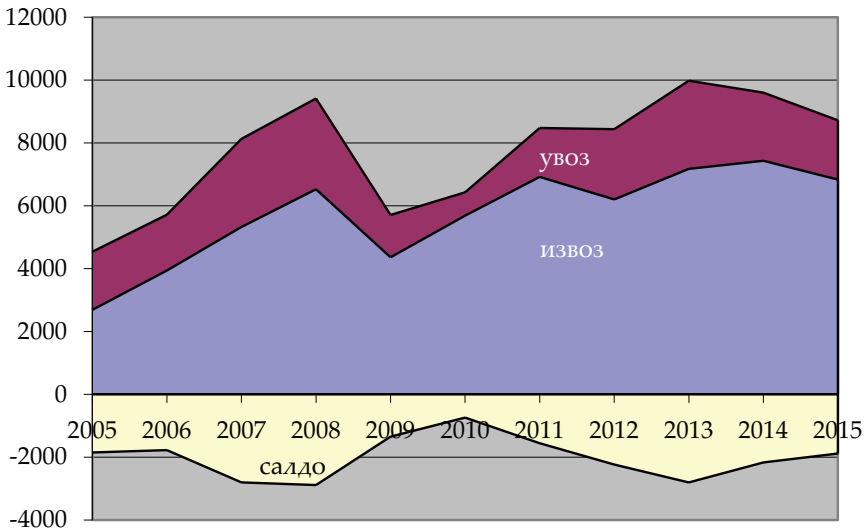

Извор: Ауторов приказ на основу података Народне банке Србије.

Ова структура међународне трговине је формирана услед све значајније улоге глобалних транснационалних предузећа које послују у читавом свету. Ова предузећа све више размењују полупроизоде, делове и склопове, које финализују у другим филијалама у иностранству. Јединствен процес производње је развијен у неколико фаза и те фазе се сада често обављају у различитим земљама. Ову праксу називамо Глобалним производним ланцима (eng. *Global Production Chains*). Укљученост једне земље у такве облике сарадње мери се разменом полупроизвода са светом. У развијеним земљама полупроизводи учествују са преко 50% у укупној спољнотрговинској размени ових земаља.

И Србија се све више интегрише у структуре глобалних производних ланаца и повезан је са све већим страним улагањима у земљу. Максималан ниво извоза полупроизвода је остварен 2014. године и износио је око 7 милијарди УСД, што је било око 50% од укупног робног извоза Србије те године. Као и у случају спољне трговине робом Србија остварује сталне дефиците у размени полупроизвода са светом.

Слика 1.4. Спољнотрговинска размена полупроизвода Србије у периоду 2005- 2015, мил. USD

Извор: ауторов приказ на основу података WTO, WTCP 2017.

Један од најзначајнијих примера производних ланаца који се у Србији формирао је сигурно у аутомобилској индустрији, где је централна тачка фабрика ФИАТ у Крагујевцу. Али дефицит у трговини полупроизвода потиче од великог увоза делова и склопова који се користе у индустрији у Србији. На примеру производње аутомобила у Србији у две одабране године, 2014 и 2015. године, приказаћемо нето токове полупроизвода у Србији.⁸ Највише аутомобила Србија је извезла 2016. године у Италију, САД, Немачку и Пољску, а од држава региона у Црну Гору. Највећи увоз аутомобила у 2016. години је из Немачке, Мађарске и Француске. Србија је значајни нето извозник аутомобила јер је њен извоз значајно већи од увоза. Што се тиче ауто делова највише делова смо извезли у Немачку, Словенију и Италију, док је највећи увоз делова те године био из Италије, Пољске и Румуније. Али Србија је у посматраним годинама била и нето увозник ауто делова, и то значајан, што се види у табели 1.2.

ФИАТ аутомобили Србија је привукла и велики број произвођача ауто делова из иностранства да отворе своје погоне у Србији. Ти делови се користе у склапању ФИАТ возила у Србији али и значајно извозе. Ако направимо једну теоријску вежбу и од извоза аутомобила из Србије

⁸ Подаци су из Статистичког годишњака Републике Србије, Републичког завода за статистику Србије, за 2016. годину.

одузmemo увоз ауто делова у Србију, иако се сви ауто делови не користе за производњу аутомобила у Србији већ и за поправки и слично али највећи део иде у производњу нових аутомобила, видећемо да је разлика око 400 милиона USD 2014. године, односно 300 милиона USD, као нета компонента извоза новостворене вредности у Србији. Ово је значајно мање од званичних статистичких података о извозу аутомобила из Србије.

Табела 1.2. Трговина аутомобилима Србије у периоду 2014-2015, у хиљадама USD

		2014	2015
Извоз аутомобила	(1)	1.780.226	1.300.533
Увоз аутомобила	(2)	304.744	320.412
Нето извоз аутомобила	(1-2)	1.475.482	980.121
Извоз аутомобилских делова	(3)	182.973	185.047
Увоз аутомобилских делова	(4)	1.356.019	995.221
Нето извоз аутомобилских делова	(3-4)	-1.173.046	-810.174
Извоз аутомобила по ТиВА	(1-4)	424.207	305.312

Извор: Ауторова израчунавања на бази података Републичког завода за статистику Србије.

Прецизнију слику ћемо имати када се у Србији примени концепт статистике спољне трговине по концепту новододате вредности (eng. *Trade in Value Added - TiVA*). Овај концепт показује колики део новостворене вредности створене у Србији се извози, односно колико стране компоненте је укључено у извоз Србије. Примена ове методе се заснива на инпут-оутпут методи и за Србију је урађена анализа за 2013. годину.

Србија се преко спољне трговине све више интегрише у светску привреду, али значајан канал повезивања су и стране директне инвестиције (СДИ). Транснационалне компаније, велика предузећа која глобално послују путем страних директних инвестиција оснивају своја зависна предузећа (филијале) широм света. И Србија постаје све атрактивнија дестинација за овакву врсту инвестирања. То помаже и у укључивању Србије у глобалне производне ланце односно глобалне ланце вредности, када су услуге у питању. Највише инвеститора у Србију долази из земаља ЕУ, и то појединачно посматрано су Аустрија, Холандија, Немачка, Луксембург, Словенија, Кипар, Италија и Француска. Од осталих земаља Русија игра значајну улогу, појединачно гледано најзначајнији инвеститор 2010. до 2013. године, као и Швајцарска и Уједињени Арапски Емирати, последњих године.

Табела 1.3. Пет најзначајнијих земаља из којих стижу СДИ у Србију, у хиљадама USD

Ранг партнера	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Русија, 216.218	Луксембург, 885.040	Русија, 232.451	Русија, 379.753	Холандија, 372.685	Холандија, 361.698	Холандија, 341.839
2	Словенија, 180.388	Аустрија, 613.192	Аустрија, 168.969	Аустрија, 189.705	Швајцарска, 139.077	Аустрија, 352.470	Швајцарска, 234.580
3	Кипар, 108.664	Русија, 488.499	Холандија, 153.498	Луксембург, 151.841	Аустрија, 119.231	Луксембург, 172.305	Луксембург, 232.947
4	Француска, 107.746	Холандија, 215.499	Луксембург, 134.520	Француска, 102.703	Италија, 101.130	Италија, 144.863	Аустрија, 232.424
5	Немачка, 103.543	Немачка, 198.723	Француска, 131.379	Швајцарска, 99.341	Грчка, 89.696	У.А. Емирати, 120.509	Немачка, 179.561

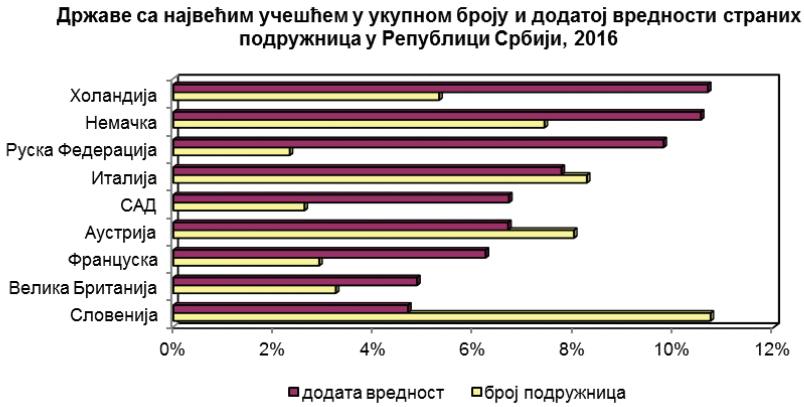
Извор: Подаци Народне банке Србије.

У развијеним земљама развијен је нови статистички алат који прати статистику трговине страних филијала (eng. *Foreign Affiliates Trade Statistics – FATS*). У САД постоји од 50-их година 20. века док су га међународне економске организације прихватиле почетком 21. века. У Србији се подаци по овом статистичком концепту, који представља допуну класичној статистици спољне трговине, објављују од 2013. године, по захтеву ЕУ чији је Србија кандидат за чланство.

Државе порекла матичних компанија са највећим утицајем у привреди Србије 2016. године су Холандија, Немачка и Руска федерација, мерено учешћем у новододатој вредности створеној у Србији, док су то Словенија, Италија и Аустрија, мерено према броју страних филијала. Односно, ЕУ посматрана јединствено је најзначајнији инвеститор и има највећи утицај на привреду Србије јер филијале компанија пореклом из ЕУ учествују са 77% у укупном броју подружница у Србији. У Прилогу студије дата је детаљна статистика о националности подружница (филијала), броју и новододатој вредности (Прилог – Табела А1).

Ако посматрамо по делатности видећемо да страна новододата вредност има највеће учешће у прерађивачкој индустрији, која је и најразвијенија у Србији, чак преко 50%. Друга по значају делатност по учешћу стране новододате вредности је сектор информација и комуникација. Делатност са најмањим учешћем стране новододате компоненте у својој производњи је грађевинарство, са учешћем стране новододате вредности од само 10%.

Слика 1.5.

Извор: Републички завод за статистику Србије.

Слика 1.6.

Извор: Републички завод за статистику Србије.

Ови подаци су изузетно значајни за оцену користи које Србија остварује у својој спољној трговини. Циљ је да у извозу буде више новостворене вредности креиране у Србији, кроз коришћење српских фактора производње. У савременом свету где се и фактори производње слободно крећу између земља важно је правилно сагледати користи од спољне трговине, па концепт спољне трговине по новододатој вредности и концепт статистике трговине страних филијала су значајна допуна класичној статистици спољне трговине, која посматра све куповине и продаје у иностранству са статистичке територије земље.

2. Настанак и развој ЦЕФТА 2006 регионалне интеграције

Када данас помињемо Централноевропски споразум о слободној трговини (енг. *Central European Free Trade Agreement* - ЦЕФТА) ми мислимо на споразум који се примењује на Западном Балкану. Не смемо заборавити да историја овог споразума почиње 21. децембра 1992. године када су, на иницијативу ЕУ, Чехословачка, Пољска и Мађарска закључиле овај споразум у Кракову у Пољској, а који је ступио на снагу 1. марта 1993. године. Овај споразум је предвиђао успостављање зоне слободне трговине између ове три земље, убрзо четири, због разлаза Чешке и Словачке. У погледу трговине индустријским производима за 40% тих производа царинске стопе су елиминисане већ 1993. године по ступању споразума на снагу, док су преостали индустријски производи подељени у две групе – нормални и осетљиви – и за сваку од ових група одређена је динамика постепеног смањивања царинских стопа до њиховог укидања 1997. године (за нормалне) односно 2001. године за осетљиве, како је то било предвиђено споразумом. Али касније земље чланице мењају ову динамику како би се зона слободне трговине што пре успоставила, тако да су царинске стопе за "нормалне" производе елиминисане већ 1997. године, а зона слободне трговине за индустријске производе је комплетирана 1998. године укидањем и царинских стопа у трговини "осетљивим" индустријским производима. У погледу трговине пољопривредним производима у оквиру ЦЕФТА-е либерализација није била тако свеобухватна, јер су царинске стопе у прве две године смањене за 20% а у року од пет година од ступања споразума на снагу укупно су царинске стопе смањене за 50%. То није довело до значајне либерализације трговине пољопривредним производима између земаља потписница ЦЕФТА-е, између осталог јер постоје и бројна количинска ограничења, па се може оценити да се само око 20% пољопривредних производа слободно размењује.

И друге земље централне и источне Европе су изразиле жељу за учлањењем па су четири земље оснивачи ЦЕФТА 1995. године усвојиле Познањску Декларацију која прописује услове приступања нових чланица, и то:

- да са свим потписницама ЦЕФТА има закључен билатерални споразум о слободној трговини;

- да са Европском унијом има потписан споразум о придружењу (тзв. Европски споразум);
- да је чланица Светске трговинске организације.

Већ 1996. године прва нова земља која је примљена у чланство била је Словенија, а после ње чланство ЦЕФТА је проширено још трима земљама из југоисточне Европе, Румунијом 1997. године, Бугарском 1999. године и Хрватском 2003. године, чиме је ЦЕФТА нарасла на 8 чланица. Али већина тих чланица је 1. маја 2004. године, у оквиру великог источног проширења ЕУ, напустило чланство ЦЕФТА-е како би постале чланице ЕУ. Тиме је ЦЕФТА споразум био сведен на само три чланице из Југоисточне Европе – Румунију, Бугарску и Хрватску.⁹

Земље Југоисточне Европе дуго нису имале никакав облик регионалног трговинског повезивања, због сукоба који су пратили распад Југославије. На иницијативу ЕУ у оквиру Пакта о стабилности у Југоисточној Европи основаног 1999. године, потписан је 2001. године Меморандум о разумевању о либерализацији и олакшавању спољнотрговинских токова од стране седам балканских држава – Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Хрватске, Македоније, Румуније и Савезне Републике Југославије. Овим меморандумом је било предвиђено успостављање мреже билатералних трговинских споразума о слободној трговини у региону. Ови споразуми односили су се на 90% производа у размени, кроз елиминацију 90% царинских стопа и свих квантитативних ограничења. Либерализација трговине осетљивим производима се врши поступно у року од 6 година, а временом би се њихова важност споразума о либерализацији трговине проширила и на услуге. Овим споразумима осим царинских елиминису се и нецаринске баријере трговини, и то квантитативна ограничења се одмах укидају а остале нецаринске баријере у кратком року. Овом процесу се касније придружују и Молдавија, 2002. године, и у име посебне царинске територије Косова* Мисија УН на Косову (УНМИК), тако да је до 2004. године настала мрежа од 32 билатерална трговинска споразума којима је либерализована трговина у оквиру региона Југоисточне Европе.

Услед неких проблема у примени споразума од стране царинских органа земаља у региону, јер је проблематично било администрирати толики број споразума, и због проблема у спровођењу споразума, посебно од стране Србије и Црне Горе, Хрватска је предложила да се овај споразум подведе под

⁹ Више у: Предраг Бјелић, Међународна трговина, Четврто издање, Центар за издавачку делатност Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2018.

већ постојећи Централноевропски споразум о слободној трговини (ЦЕФТА). Али већина земаља југоисточне Европе није испуњавала услове прописане Декларацијом из Познања за пријем у ЦЕФТА па је 2005. године у Загребу усвојена нова Декларација која прописује услове пријема у ЦЕФТА, и то:

- потписивање споразума о слободној трговини са садашњим чланицама ЦЕФТА;
- закључење Споразума о стабилизацији и придружењу са ЕУ; и
- чланство или посвећеност чланству у Светској трговинској организацији.

Осим измене правила учлањења у ЦЕФТА-у и основни ЦЕФТА споразум је претрпео значајне измене па се овај иновирани споразум који се сада односи на земље у Југоисточној Европи, скраћено назива ЦЕФТА 2006. Овај споразум је потписан од стране девет привреда Југоисточне Европе у децембру 2006. године а споразум се примењује од средине 2007. године. Али овај споразум се не односи на Румунију и Бугарску од 1. јануара 2007. године и на Хрватску од 1. јуна 2013. године, због њиховог чланства у ЕУ, што значи да данас ЦЕФТА броји седам страна уговорница са Западног Балкана (Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија, Молдавија, Србија и Косово-УНМИК).

У новом споразуму нису поново преговаране трговинске концесије везане за међусобну робну трговину земаља региона југоисточне Европе, већ су само преузете постојеће трговинске концесије испреговаране у билатералним трговинским споразумима. Значајан напредак ЦЕФТА 2006 у односу на мрежу билатералних трговинских споразума који су постојали у региону је:

1. ефикаснија примена споразума, јер се ради о јединственом документу а не о систему од 32 споразума;
2. правна сигурност коју обезбеђује нови споразум јер предвиђа систем за решавање спорова;
3. могућност кумулације регионалног порекла, што значи да производи који су рађени у више земаља региона уживају повластице бесцаринског увоза у ЕУ;
4. могућност дијагоналне кумулације порекла, збрајање регионалног порекла са европским пореклом, што ће омогућити да увезени полупроизводи из ЕУ могу бити дорађени и бесцарински извезени у

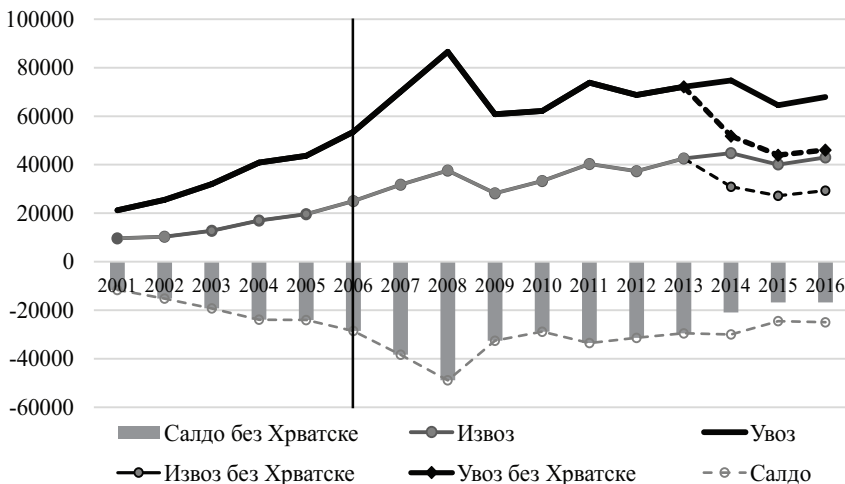
Европску унију.

Циљ ЦЕФТА 2006 је било стварање зоне слободне трговине између земаља чланица до 31. децембра 2010. године за робу, што је и остварено. У међувремену је у фебруару 2011. године потписан додатни протокол који даље либерализује трговину пољопривредним производима у оквиру ЦЕФТА 2006 интеграције. Планира се и укључење услуга у овај аранжман, али и олакшавање трговине у региону у блиској будућности. ЦЕФТА 2006 споразум креира субрегионалну трговинску интеграцију у Европи, на подручју Западног Балкана, која је привременог карактера и постојаће све док све земље Западног Балкана не постану чланице ЕУ, као доминантне регионалне економске интеграције у Европи. Неке од земаља ЦЕФТА 2006 су на добром путу да убрзо постану чланице ЕУ, као што је Хрватска постала 2013. године.

3. Структура и динамика трговине у оквиру ЦЕФТА 2006

Вредност робног извоза ЦЕФТА 2006 остварује континуиран раст, који је нарочито био изражен у првим годинама након потписивања споразума, односно закључно са почетком светске економске кризе 2008. Ефекти кризе нису заобишли ни ову групу земаља, али је и поред тога, већ у 2010. робни извоз био поново на путањи раста, а затим у 2011. премашио ниво из 2008. године (слика 3.1). Просечна годишња вредност извоза у периоду након потписивања ЦЕФТА 2006 споразума је више него удвостручена (2,4 пута већа) у односу на посматрани период до 2006. године.

Слика 3.1. Извоз, увоз и трговински салдо потписница ЦЕФТА 2006, 2001-2016

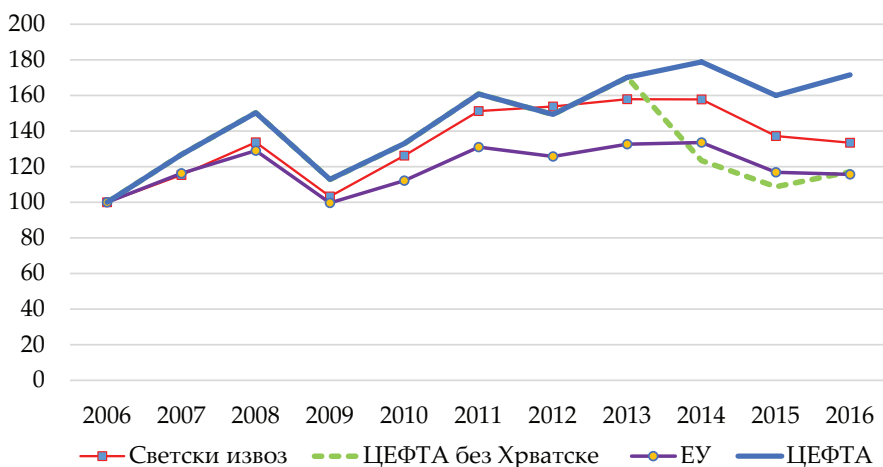
Извор: Ауторов приказ на основу UNCTAD базе података (unctadstat.unctad.org). Напомена: Серије извоза и увоза, до 2013. садрже и податке за Хрватску. Серије под називима извоз и увоз без Хрватске, не обухватају податке за Хрватску након 2013. године од када више није чланица ЦЕФТА 2006 (на слици су приказане испрекиданом линијом).

Бржи раст увоза од извоза у првим годинама од потписивања споразума утицао је на пораст дефицита робне размене потписница ЦЕФТА 2006 све до 2008. године. Након тога, осетнији пад увоза у 2009. години рефлектовао се на смањење дефицита робне размене, што је настављено у наредним годинама, па је тако у 2016. години дефицит смањен на ниво из почетног периода посматрања (слика 3.1). У складу

са овом тенденцијом, према индикатору покривености увоза извозом, ЦЕФТА 2006 остварује позитивну динамику: покривеност увоза извозом са око 45%, односно 47% у 2005. и 2006. години, расте на 62% и 64% у 2015. и 2016. години, респективно.

Иако је спољнотрговинска размена ЦЕФТА 2006 знатно испод вредности размене ЕУ, а учешће њиховог извоза у светском извозу варира око нивоа нешто већег од 0,2%, релативни показатељи динамике почев од 2006. указују на то да ЦЕФТА 2006 у посматраном периоду остварује бржи раст извоза како у односу на ЕУ, тако и у односу на укупан светски извоз (слика 3.2.). Док је вредност светског робног извоза у том периоду расла просечно годишње по стопи од 2,9%, а извоза ЕУ по стопи од 1,5%, потписнице ЦЕФТА 2006 остварују просечан годишњи раст по стопи од 5,5%.¹⁰

Слика 3.2. Вредност извоза ЦЕФТА2006, ЕУ и светског извоза у периоду 2006-2016. (2006=100)

Извор: Ауторов приказ на основу UNCTAD базе података (unctadstat.unctad.org).

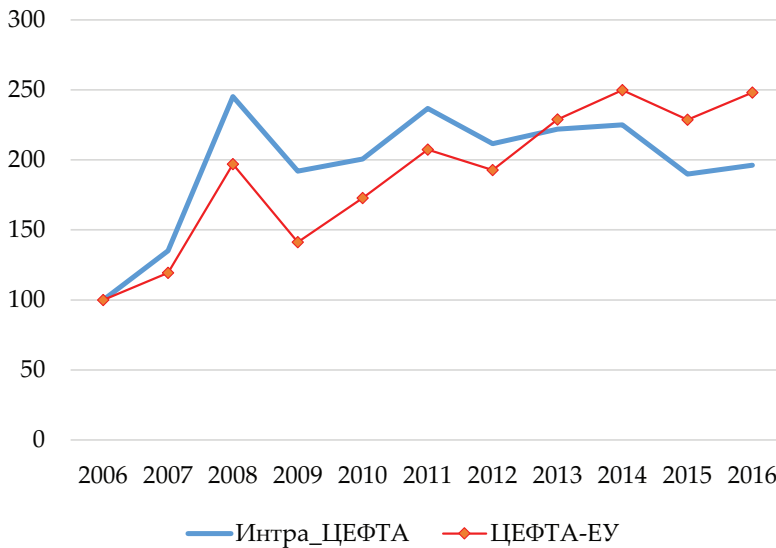
Напомена: Серија ЦЕФТА без Хрватске, на слици је приказана испрекиданом линијом (не обухвата податке за Хрватску након 2013. године), а пуном линијом серија ЦЕФТА, која укључује Хрватску у целом периоду.

Бржем расту укупног извоза ЦЕФТА 2006 од извоза ЕУ и светског извоза у посматраном периоду, свакако је допринело интензивирање међусобне размене земаља унутар ЦЕФТА 2006 након потписивања

¹⁰ При израчунавању ових показатеља, подаци за Хрватску су укључени за цео период (и после 2013), како на њих не би утицало смањење вредности извоза због преласка те земље из ЦЕФТА2006 у ЕУ.

споразума. Највећи ефекти тог споразума видљиви су у првим годинама након потписивања (на пример, у 2008. години остварена укупна вредност интратррегионалних извозних токова је 2,5 пута већа него у 2006.). Међутим, у наредним годинама уследио је спорији темпо раста интратррегионалне размене, што је у целом посматраном периоду 2006-2016. произвело просечан годишњи раст од 7%.

Слика 3.3. Интратррегионални извоз потписница ЦЕФТА 2006 и извоз у ЕУ (индекси, 2006=100)

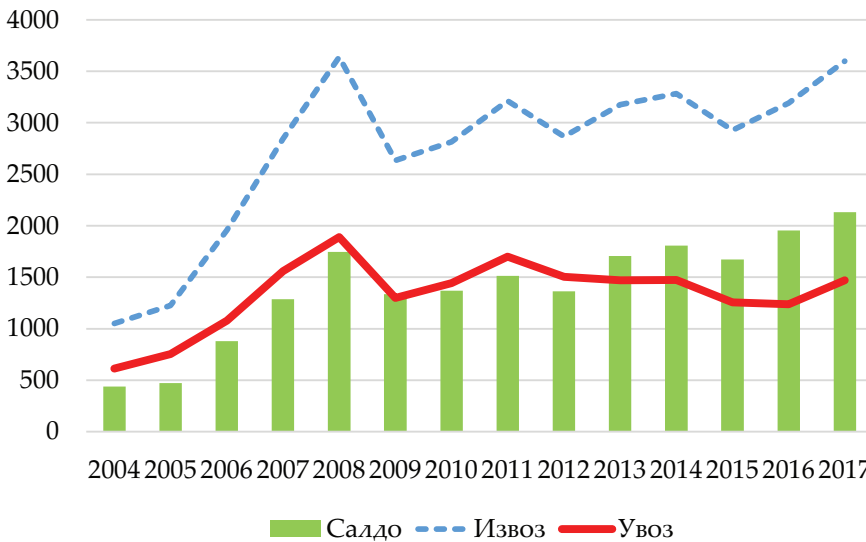
Извор: Ауторов приказ на основу UNCTAD базе података (unctadstat.unctad.org).
Напомена: Подаци о извозу Хрватске обухваћени су серијом ЦЕФТА у целом периоду посматрања, из разлога наведених у фусноти 11.

Анализом географске структуре извоза ЦЕФТА 2006, уочава се да и поред интензивирања међусобне размене групе ЦЕФТА 2006, земље ЕУ остају њихово доминантно извозно тржиште, па је и раст извоза у земље ЕУ био бржи (9,5% просечно годишње) него раст извоза унутар групе ЦЕФТА 2006 (слика 3.3). Шта више, и учешће земаља ЕУ у укупном извозу ЦЕФТА2006 остварује континуиран и бржи раст (са 45,7% у 2006. на 66,1% у 2016. години) у поређењу са растом учешћа интратррегионалног извоза у оквиру ЦЕФТА 2006 (са око 15,6% 2006. на 26,6% у 2009, односно на 17,9% у 2016.).

3.1. Положај Србије у ЦЕФТА 2006 интеграцији

Спољнотрговинска размена Републике Србије са земљама ЦЕФТА 2006 достигла је у 2017. години вредност од 3,9 милијарди долара, што је за 28% више него у години потписивања ЦЕФТА 2006 споразума. Од укупне вредности робне размене са наведеном интеграцијом, извоз чини 76%, и он је повећан у односу на 2006. годину за 52%. Динамику извоза Србије у земље ЦЕФТА 2006 одликује значајан раст у прве две године након потписивања споразума, а затим и период споријег темпа раста, што је у целини посматрано за период 2006-2017. резултирало просечним годишњим растом од 5,7% (слика 3.4). Слична динамика забележена је и на страни увоза Србије из земаља ЦЕФТА 2006 све до 2011. године, од када наступа смањење вредности увоза (у периоду 2011-2016. просечна годишња стопа износила је - 6,1%).

Слика 3.4. Извоз, увоз и салдо робне размене Србије са ЦЕФТА 2006

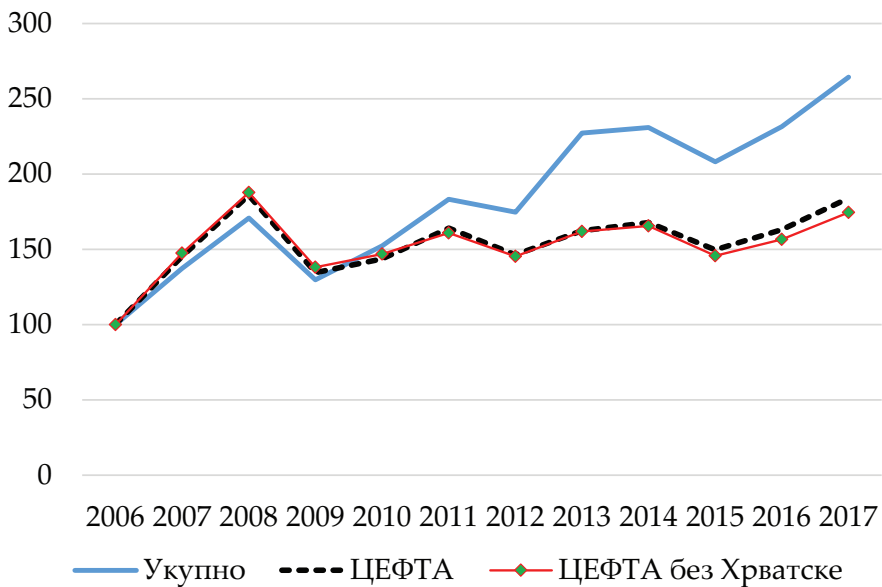

Извор: Ауторов приказ према подацима Републичког завода за статистику Србије.

У истом периоду, присутна је тенденција раста суфицита робне размене Србије са ЦЕФТА 2006 по стопи од 8,4% у просеку годишње. У складу са таквом тенденцијом је и динамика показатеља покривености увоза извозом: са 181% у 2006. години на 245% у 2017. години.

Поређење динамике извоза Србије у ЦЕФТА 2006 са њеним укупним извозом у свет и у земље ЕУ указује на то да је, и поред видљивих позитивних ефеката потписивања ЦЕФТА 2006 споразума, раст извоза у ту групацију спорији у односу на раст укупног извоза Србије који је износио 9,2% просечно годишње, као и у односу на раст њеног извоза у земље ЕУ (10% просечно годишње). Чак и ако се из серије података о трговини Србије са ЦЕФТА 2006 у целом периоду посматрања искључе подаци за Хрватску, уочава се да нема битније промене у индексима динамике извоза у ту интеграцију (слика 3.5).

Слика 3.5. Динамика укупног извоза Србије и извоза у ЦЕФТА 2006, 2006=100

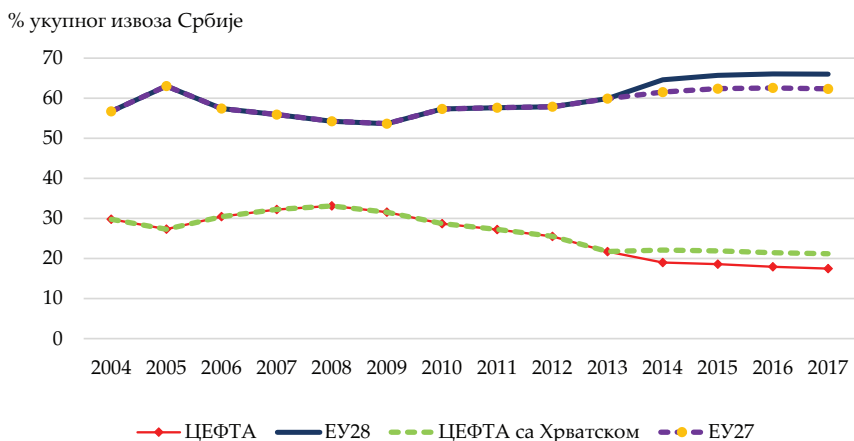

Напомена: Серија под називом ЦЕФТА без Хрватске не обухвата податке за Хрватску у целом периоду посматрања, док те податке укључује серија под називом ЦЕФТА у целом периоду.

Извор: Аутор према подацима Републичког завода за статистику Србије.

Спорији темпо раста извоза Србије у ЦЕФТА 2006 у односу на њен извоз у ЕУ и укупан извоз, одразио се на промене у учешћу наведених група земаља у извозу Србије. Почев од 2008. године када је заступљеност потписница ЦЕФТА 2006 била највећа (33% укупног извоза Србије), присутна је тенденција смањења њиховог учешћа и то на ниво од 18% у 2017. години (слика 3.6). У истом периоду расте учешће ЕУ у извозу Србије (на пример, са 54% у 2008. на 62% у 2017. години).

Слика 3.6. Извоз Србије у ЦЕФТА 2006 и ЕУ (у % укупног робног извоза Србије)

Напомена: Испрекиданом линијом су приказане серија ЦЕФТА која обухвата податке за Хрватску и након 2013., као и серија ЕУ27, која не укључује Хрватску након 2013.

Извор: Аутор на основу података Републичког завода за статистику Србије.

Географска концентрација извоза Србије у ЦЕФТА 2006, показује да је растућа тенденција извоза у ЦЕФТА 2006 у посматраном периоду резултат континуираног раста у све појединачне земље, изузев извоза у Црну Гору (табела 3.1).

Табела 3.1. Извоз Србије у ЦЕФТА 2006 (у милионима УСД)

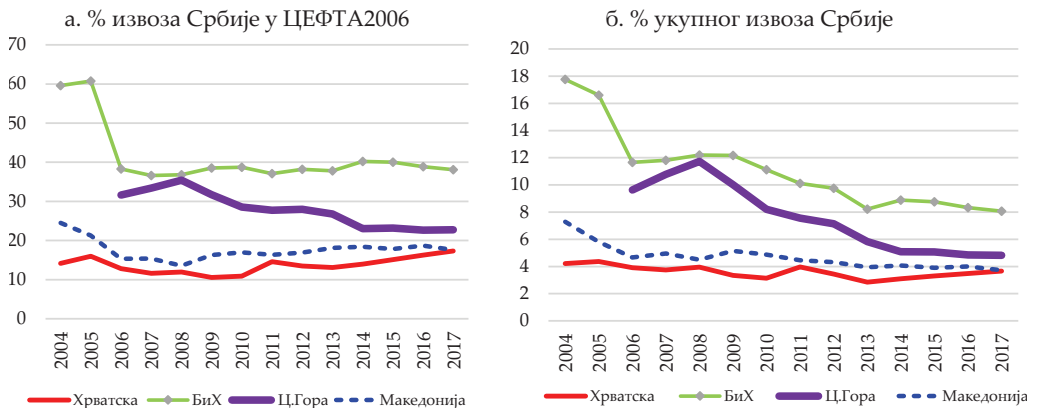
Година	Босна и Херцеговина	Црна Гора	Македонија	Хрватска	Албанија	Молдавија
2004.	625,8	-	257,0	148,6	15,9	2,4
2005.	744,0	-	260,6	195,9	21,3	2,8
2006.	749,3	619,4	300,3	251,1	33,6	3,9
2007.	1042,3	950,9	437,2	330,9	80,1	4,6
2008.	1339,0	1287,4	493,0	434,5	76,6	6,6
2009.	1015,6	836,2	429,2	278,8	69,8	4,4
2010.	1089,0	803,8	476,8	307,1	131,2	5,4
2011.	1191,4	891,0	524,7	468,1	126,6	9,7
2012.	1095,0	802,3	484,9	386,3	85,2	13,2
2013.	1201,1	851,5	576,1	415,8	117,7	14,7
2014.	1319,4	756,1	603,7	458,8	127,2	17,0
2015.	1171,9	678,5	522,5	443,0	101,6	11,2
2016.	1240,7	722,9	596,2	518,8	103,2	10,3
2017.	1371,1	819,3	633,5	623,2	139,3	13,4

Извор: Републички завод за статистику Србије.

Најзначајнији трговински партнер Србије у оквиру ЦЕФТА 2006 у посматраном периоду је Босна и Херцеговина (БиХ). У периоду од потписивања споразума ЦЕФТА 2006, извоз Србије у ту земљу растао је по стопи од 5,6% у просеку годишње. БиХ је уједно и трећи по значају партнер у укупном извозу Србије (након Италије и Немачке у 2017. години), а затим следе Црна Гора и Македонија (табела 3.1). Највећи раст извоза Србије у периоду 2006-2017. остварен је у Албанију и Молдавију, у које иначе Србија најмање извози (13,8% и 11,9% просечно годишње), а затим следи извоз у Македонију са растом од 7% просечно годишње. Најслабију динамику у периоду након потписивања ЦЕФТА 2006 споразума забележио је извоз Србије у Црну Гору са просечним годишњим растом од 2,6% (у периоду 2008-2017. чак је забележена и опадајућа тенденција извоза по стопи од 4,9% у просеку годишње).

Једина земља са којом, од како постоји ЦЕФТА 2006, Србија остварује дефицит у размени је Молдавија, која је и најмање заступљена у размени Србије са ЦЕФТА 2006 (свега 0,4% у 2017. од укупног извоза Србије у ЦЕФТА 2006). Након 2013. године вредност трговине са Молдавијом се смањује, што, због бржег пада увоза од извоза, узрокује најпре смањење дефицита, а затим и суфицит у 2017. години.

Слика 3.7. Извоз Србије у изабране земље ЦЕФТА2006

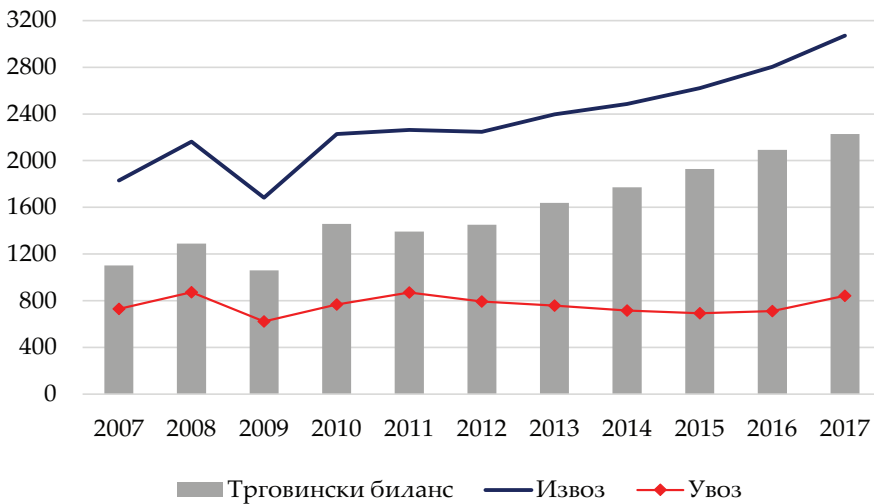
Напомена: Ради прегледности, на сликама нису приказана учешћа Албаније и Молдавије, које имају занемарљив удео у укупном извозу Србије (0,8% и 0,1% у 2017. години, респективно).

Извор: Аутор на основу података Републичког завода за статистику Србије.

Раст извоза Србије у појединачне земље ЦЕФТА 2006 (табела 3.2), није довео и до пораста удела већине тих земаља у укупном извозу Србије. Смањено је учешће најзначајнијих трговинских партнера, Босне и Херцеговине и Црне Горе (слика 3.7.б.). С друге стране, након 2008. године остварен је благи пораст учешћа Македоније у извозу Србије у ЦЕФТА 2006 и у њеном укупном извозу у свет.

Званични подаци Републичког завода за статистику Србије не садрже податке о трговини Србије са Косовом*. Подаци о размени са Косовом* не постоје ни по секторима ни одсецима, а Косово* није обухваћено у већини међународних извештаја о конкурентности, сем извештаја Светске банке. Зато анализе у овој студији не садрже податке о трговини са овом царинском територијом. Међутим, подаци добијени од Министарства трговине, туризма и телекомуникација Србије, омогућили су нам да у овом делу укратко представимо само пар основних резултата који укључују и трговину са Косовом*, као значајним извозним тржиштем за наша предузећа.

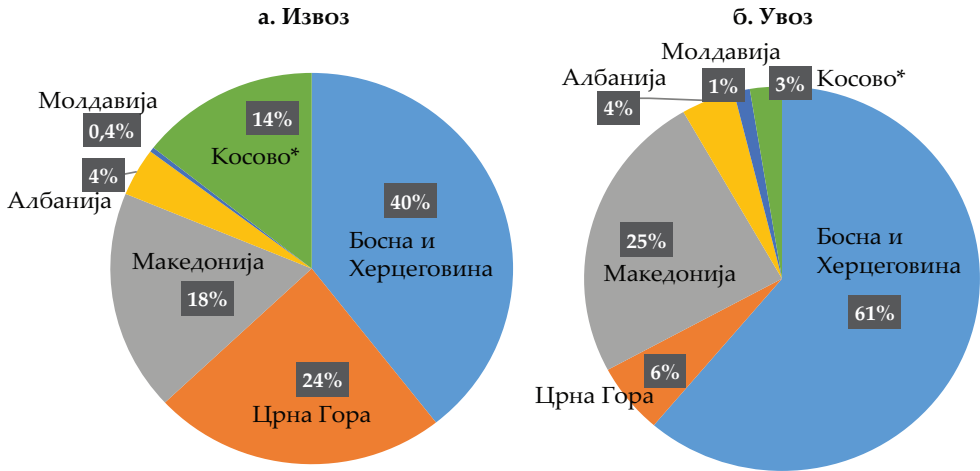
Слика 3.8. Спољнотрговинска размена Србије са ЦЕФТА 2006 која укључује и Косово*, у милионима евра

Извор: Подаци добијени од Министарства трговине, туризма и телекомуникација Србије.

Као што видимо на слици 3.8 трговина Србије са свим потписницима ЦЕФТА 2006 има растући тренд, који је посебно изражен од 2013. године. Оно што је веома важно је да Србија остварује и стално растући суфицит у размени са овим партнерима, што сведочи о њеној конкурентности у ЦЕФТА региону.

Слика 3.9. Структура спољне трговине Србије по ЦЕФТА 2006 партнерима (%)

Извор: Подаци добијени од Министарства трговине, туризма и телекомуникација Србије.

Када се у податке за ЦЕФТА 2006 укључи и Косово*, нема значајних промена у географској структури трговине са ЦЕФТА партнерима. На прве три позиције су и даље БиХ, Црна Гора и Македонија, док је Косово* четврти партнер по рангу у извозу Србије у ЦЕФТА 2006, са учешћем од 14%. Његово учешће у увозу Србије из ЦЕФТА 2006 износи само 3%, према подацима за 2017. годину.

3.2. Структура трговинске размене Србије са ЦЕФТА 2006

3.2.1. Значај ЦЕФТА 2006 у извозу Србије на нивоу сектора Стандардне међународне трговинске класификације

Анализа заступљености ЦЕФТА 2006 у извозу Србије на нивоу сектора Стандардне међународне трговинске класификације (СМТК) показује да је у свим секторима присутна тенденција смањења учешћа те групе земаља у секторском извозу Србије (табела 3.2).

Највећа смањења значаја ЦЕФТА 2006 у секторском извозу Србије десила су се у секторима 7 – Машине и транспортни уређаји; 1- Пића и дуван, 2 – Сирове материје, нејестиве, осим горива и 3 – Минерална горива, мазива и сродни производи. У првим годинама посматрања, учешће ЦЕФТА 2006 у извозу пића и дувана из Србије износило је преко 80%, док је заступљеност те интеграције крајем периода опала на 35,4%. Ова промена настала је паралелно са тенденцијом смањења вредности извоза пића и дувана у ЦЕФТА 2006 у периоду након 2011. године (Прилог, слика А1).

Слична тенденција остварена је и у сектору 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи (пад учешћа са 75,2% у 2006. на 42% у 2017.). У једном од највећих извозних сектора Србије сектору 0 – Храна и живе животиње такође је забележено смањење заступљености ЦЕФТА 2006 (пад учешћа од 24% у 2017. у односу на 2006.).

Табела 3.2. Извоз Србије у ЦЕФТА 2006 по секторима СМТК (у % укупног секторског извоза Србије)

Сектор СМТК	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
0	41,2	44,9	48,8	41,4	39,7	37,4
1	88,9	87,4	85,2	79,3	77,0	75,7
2	42,3	41,0	40,7	29,5	35,6	27,6
3	75,2	71,2	63,4	34,0	33,4	40,6
4	83,8	59,4	35,7	39,8	34,6	38,3
5	34,2	35,5	36,9	48,0	38,1	39,3
6	18,9	20,8	22,5	23,4	19,0	18,7
7	29,4	30,7	28,5	25,5	21,9	18,0
8	23,9	27,3	28,8	25,2	26,5	24,3
9	9,3	1,5	17,1	3,6	1,3	1,0
Сектор СМТК	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
0	33,8	35,5	31,4	31,1	29,3	31,2
1	66,8	61,1	45,8	36,4	29,7	35,4
2	20,2	15,8	18,0	19,8	17,4	21,6
3	38,8	43,0	37,6	39,6	40,3	42,0
4	49,0	52,2	37,9	39,4	44,3	53,1
5	40,3	32,4	31,6	29,2	25,9	23,4
6	19,7	18,4	15,2	14,9	15,9	13,9
7	13,9	8,8	7,8	8,3	8,6	8,4
8	23,9	21,1	17,2	16,6	16,3	14,9
9	3,3	4,0	1,0	0,6	0,9	3,6

Напомена: Ознаке сектора СМТК: 0 - Храна и живе животиње; 1 - Пића и дуван; 2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива; 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи; 4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови; 5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути; 6 - Израђени производи сврстани по материјалу; 7- Машине и транспортни уређаји; 8 - Разни готови производи; 9 - Производи непоменути у СМТК.

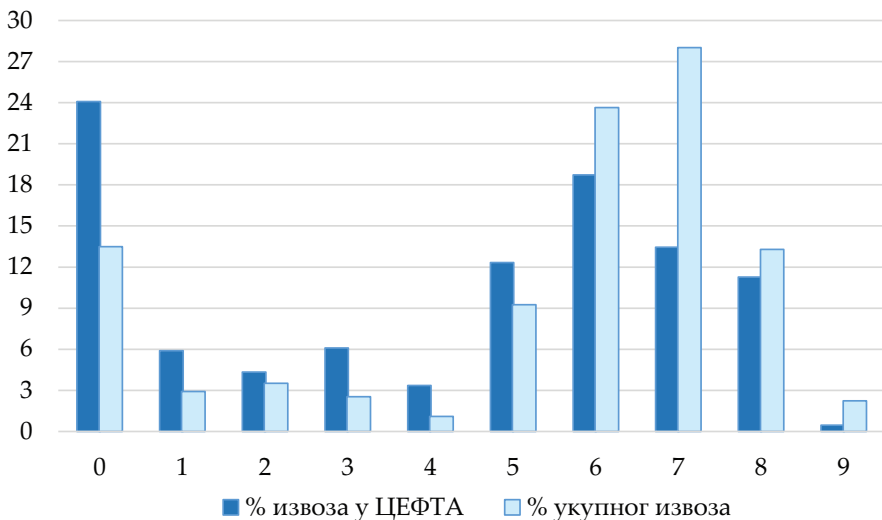
Извор: Аутор на основу података Републичког завода за статистику Србије.

3.2.2. Структура извоза Србије у ЦЕФТА 2006 на нивоу сектора и одсека СМТК

Доминантни сектори и одсеци СМТК у извозу Србије у ЦЕФТА 2006

Поредећи структуру укупног извоза Србије и извоза у ЦЕФТА 2006 по секторима СМТК уочавају се разлике у најдоминантнијим извозним секторима. Док је у укупном извозу Србије најзаступљенији сектор 7- Машине и транспортни уређаји (28% у 2017.), у њеном извозу у земље ЦЕФТА 2006 доминира сектор 0 – Храна и живе животиње (24,1% у 2017.). На другој позицији према значају налази се сектор 6 - Израђени производи сврстани по материјалу, како у укупном извозу Србије, тако и у извозу у ЦЕФТА 2006 (слика 3.10).

Слика 3.10. Структура извоза Србије по секторима СМТК у 2017. години (учешће сектора у извозу Србије у ЦЕФТА2006 и у извозу у свет)

Извор: Аутор на основу података Републичког завода за статистику Србије.

Анализом промена у структури извоза Србије у ЦЕФТА 2006 на нивоу сектора СМТК, уочава се да су током целог периода посматрања 2006-2017, међу најзаступљенијим секторима: 0 – храна и живе животиње и 6 - израђени производи сврстани по материјалу. При томе, сектор 6 је све до 2008. године био најдоминантнији извозни сектор Србије у ЦЕФТА 2006, након чега сектор 0 преузима примат са скоро четвртином укупног извоза Србије у ЦЕФТА 2006 (табела 3.3).

Табела 3.3. Извоз Србије у ЦЕФТА2006 по секторима СМТК (% укупног извоза Србије у ЦЕФТА2006)

Сектор СМТК	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
0	22,4	21,4	19,9	23,7	24,9	24,3
1	5,2	5,4	5,9	7,5	6,3	6,5
2	6,0	5,9	5,1	3,3	5,9	5,6
3	8,7	5,8	6,5	5,0	5,9	6,3
4	1,2	2,0	1,4	1,8	1,8	2,4
5	11,4	11,4	11,3	12,1	11,9	12,3
6	23,3	22,5	22,3	19,3	19,2	20,2
7	10,6	13,6	14,8	14,3	12,3	11,0
8	11,0	12,0	12,3	12,8	11,6	11,4
9	0,2	0,0	0,5	0,2	0,1	0,0
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сектор СМТК	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
0	24,7	23,5	26,3	26,1	24,8	24,1
1	6,7	6,2	6,5	6,4	6,1	5,9
2	3,9	3,2	3,5	3,6	3,2	4,3
3	5,4	9,5	7,4	6,1	5,5	6,1
4	3,3	3,1	2,0	2,5	3,2	3,4
5	12,8	12,7	13,4	13,3	12,7	12,3
6	17,7	16,9	16,7	17,2	18,1	18,7
7	12,3	12,6	12,4	13,0	14,2	13,4
8	12,9	12,1	11,8	11,8	12,1	11,3
9	0,1	0,2	0,0	0,1	0,1	0,5
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Аутор на основу података Републичког завода за статистику Србије.

Висока заступљеност сектора 6 у укупном извозу Србије у ЦЕФТА 2006 резултат је пре свега значајног извоза производа одсека Гвожђе и челик и одсека Производи од метала, нигде непоменути. Наведени одсеци су били други и трећи по значају одсеци чинећи у 2006. години 6,9% и 5,2% у укупном извозу Србије у ЦЕФТА 2006. Исти одсеци и на крају посматраног периода спадају међу прва четири одсека у извозу Србије у ту интеграцију (учешће гвожђа и челика од 4,8%, а производа од метала, нигде непоменутих 4,1% у 2017; слика 3.11).

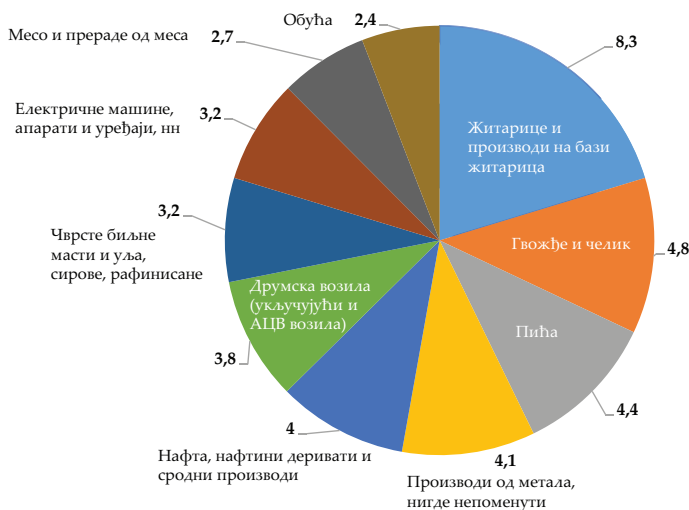
Храна и живе животиње почев од 2009. године постаје најзначајнији сектор у извозу Србије у ЦЕФТА 2006 и ту позицију задржава до краја посматраног периода (табела 3.3.). У оквиру овог сектора, у земље ЦЕФТА

2006 Србија највише извози производе из следећих одсека: Житарице и производи на бази житарица, Месо и прераде од меса и Поврће и воће (редом, 8,3%, 2,7% и 2,2% у 2017.).

Следећи по значају у извозу Србије у ЦЕФТА 2006 су сектори 5 - Хемијски и сл. производи, нигде непоменути и 7 - Машине и транспортни уређаји. Удео ЦЕФТА2006 у извозу производа сектора 5 се током периода није значајније мењао (у 2017. учешће сектора 5 је 12,3%). У оквиру тог сектора, највише се извозе производи одсека: Етерична уља, парфимеријски и тоалетни препарати, Производи за бојење и штављење, као и Пластичне масе у осталим облицима, што у збиру чини 6,6% извоза Србије у ЦЕФТА2006 интеграцију.

Значај сектора 7 у извозу Србије у ову интеграцију порастао је са 10,6% у 2006. на 13,4% у 2017. години, пре свега захваљујући значајном повећању извоза одсека Друмска возила. Тако је у 2017. извоз друмских возила био за преко 4 пута већи него у 2006, што је утицало да од укупно 66 одсека, овај одсек крајем посматраног периода постане шести по значају у извозу Србије у ЦЕФТА 2006 (са 1,4% у 2006. учешће тог одсека расте на 3,8% у 2017.).

Слика 3.11. Најзаступљенији одсеци СМТК у извозу Србије у ЦЕФТА2006 у 2017. (у % укупног извоза Србије у ЦЕФТА2006)

Извор: Републички завод за статистику Србије.

Поред сектора 7, сектор са најбржим растом вредности извоза у ЦЕФТА 2006 и свог учешћа, јесте сектор 4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови (вредност извоза у 2017. у односу на 2006 повећана је преко четири

пута, па учешће овог сектора износи 3,8%; табела 3.3). У оквиру сектора 4, одсек са најбржим растом извоза у ЦЕФТА 2006 у периоду 2006-2017. је Чврсте биљне масти и уља, сирове, рафинисане, са просечним годишњим растом од 15%. Последично, раст учешћа овог одсека са 1,1% у 2006. на 3,2% у 2017. сврстава га међу седам најзначајнијих одсека у укупном извозу Србије у ЦЕФТА 2006. Још један одсек који у односу на почетне године постојања ЦЕФТА 2006 остварује брз раст извоза у ту интеграцију је и одсек Обућа (раст од 13,4% просечно годишње). Таква динамика утицала је да овај сектор 2017. буде на десетој позицији према значају у извозу Србије у ЦЕФТА 2006 (слика 3.11). Динамика извоза најзначајнијих одсека Србије у ЦЕФТА 2006 приказана је на слици А2 у Прилогу студије.

Салдо робне размене Србије са ЦЕФТА 2006 по секторима и одсецима СМТК

Анализа спољнотрговинског салда у размени са ЦЕФТА 2006 на нивоу сектора СМТК указује да једино сектор 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи, као и 9 - Производи непоменути у СМТК бележе дефицит у већем делу периода укључујући и 2017. годину. С друге стране, највећи суфицит остварују сектори Храна и живе животиње и Машине и транспортни уређаји. Најбржи раст суфицита у размени Србије са ЦЕФТА 2006 забележен је такође код сектора Машине и транспортни уређаји (3,5 пута већи у 2017. у односу на 2006.), као и у сектору Животињска и биљна уља, масти и воскови (за око пет пута је већи у истом периоду).

Табела 3.4. Одсеци СМТК са дефицитом у размени Србије и ЦЕФТА2006

2005. и 2006.	2016. и 2017.
Дуван и производи од дувана	
Уљано семење и уљани плодови	Целулоза и отпаци од хартије
Плута и дрво	Плута и дрво
Сирова ђубрива(осим из одсека 56) и минерали	Сирова ђубрива(осим из одсека 56) и минерали
Камени угаљ,кокс и брикети	Камени угаљ,кокс и брикети
Гас, природни и индустријски	
Неоргански хемијски производи	Неоргански хемијски производи
Ђубрива(осим сирових)	
Производи од плуте и дрвета(осим намештаја)	
Гвожђе и челик	

Извор: Републички завод за статистику Србије.

На нивоу одсека евидентно је да је број одсека који бележе дефицит у размени са ЦЕФТА партнерима значајно редукован (табела 3.4). Највећи дефицит бележи одсек Камени угаљ, кокс и брикети, при чему је у односу 2006. годину тај дефицит удвостручен у 2017. години. Дефицит за одсек Плуца и дрво је у односу на почетне године посматрања преполовљен и по његовој величини у 2017. заузима другу позицију од свих одсека СМТК.

3.2.3. Структура извоза Србије по секторима и одсецима СМТК у размени са партнерима из ЦЕФТА 2006

У структури извоза у БиХ као најзначајнијем спољнотрговинском партнеру Србије у ЦЕФТА2006 интеграцији, у целом периоду посматрања најзаступљенији су сектор 0 - Храна и живе животиње (сектор чини скоро четвртину укупног извоза Србије у БиХ крајем периода, са највећим уделом житарица), као и сектор 6 - Израђени производи сврстани по материјалу. Осим наведених, сектор 5 - Хемијски производи и 7 - Машине и транспортни уређаји спадају у значајне извозна секторе Србије у БиХ. Наведена четири сектора чине две трећине извоза Србије у БиХ. Дефицит са БиХ је оствариван у размени сировинама (сектори: 2 - Сирове материје, нејестиве, осим горива и 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи). Посматрано на нивоу одсека, најзаступљенији у извозу у БиХ су житарице и производи на бази житарица, Нафта, нафтени деривати и сродни производи и Чврсте биљне масти и уља, сирове, рафинисане. Највећи дефицит у размени са БиХ бележи се у одсецима Камени угаљ и брикети, Гвожђе и челик и Плуца и дрво.

У извозу хране Србије у Црну Гору, као најдоминантнијем сектору (четвртина извоза), најзаступљенији су производи одсека Житарице и производи на бази житарица. У значајне извозне секторе у ову земљу спадају и: Машине и транспортни уређаји, Израђени производи сврстани по материјалу и Разни готови производи. На нивоу одсека, поред житарица, најзаступљенији су и друмска возила и пића (у последње три године, ова два одсека чине укупно око 20% извоза Србије у Црну Гору). Према последњим подацима из 2017., на секторском нивоу није забележен дефицит у размени са Црном Гором, док су једина два одсека која бележе дефицит: Камени угаљ, кокс и брикети, као и Плуца и дрво.

У Македонију се у последње три године такође највише извози храна (око четвртина извоза из Србије у ту земљу), а пре свега производи из одсека Житарице и производи на бази житарица, као и производи сектора Израђени производи сврстани по материјалу, са одсеком Гвожђе

и челик као најзаступљенијим. На трећем месту је сектор хемијских производа (у последње три године овај сектор чини 12-14% извоза из Србије у Македонију). Осим са Црном Гором, Србија и у размени са Македонијом бележи суфицит на нивоу сектора СМТК.

Трећина извоза Србије у **Албанију** односи се на храну, док су на другом и трећем месту по значају хемијски производи (учешће варира између 15-19% у последњих пет година) и израђени производи сврстани по материјалу, са петином укупног извоза у Албанију. Једини одсек СМТК који у континуитету доминира у извозу Србије у Албанију је одсек Житарице и производи на бази житарица - преко петина тог извоза у последње три године. У истом периоду присутан је дефицит у размени са Албанијом сектора Разни готови производи, пре свега због дефицита у размени производима одсека Обућа. Осим овог одсека, дефицит је забележен и у размени поврћа и воћа.

4. Квантитативна анализа конкурентности и трговинских потенцијала

Циљ овог дела квантитативне анализе је да се анализира конкурентност Србије у оквиру ЦЕФТА 2006, као и да се идентификују сектори и у оквиру њих производи са неискоришћеним извозним потенцијалима Србије у ЦЕФТА 2006, како би се утврдиле могућности додатног пораста извоза Србије.

4.1. Конкурентност Србије

4.1.1. Глобална конкурентност

Један од показатеља достигнутог нивоа конкурентности земље је Индекс глобалне конкурентности (енг. *Global Competitiveness Index, GCI*) Светског економског форума. У овом делу се анализира положај Србије у оквиру ЦЕФТА 2006 интеграције у погледу укупне вредности наведеног индекса (табела 4.1), али и његових вредности на нивоу појединих стубова (слика 4.2).

Табела 4.1. Индекс глобалне конкурентности земаља ЦЕФТА 2006

GCI*	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Србија	3,78	3,90	3,77	3,84	3,88	3,87	3,77	3,90	3,89	3,97	4,14
Албанија	3,48	3,55	3,72	3,94	4,06	3,91	3,85	3,84	3,93	4,06	4,18
БиХ	3,55	3,56	3,53	3,70	3,83	3,93	4,02	–	3,71	3,80	3,87
Црна Гора	3,91	4,11	4,16	4,36	4,27	4,14	4,20	4,23	4,20	4,05	4,15
Македонија	3,73	3,87	3,95	4,02	4,05	4,04	4,14	4,26	4,28	4,23	–
Молдавија	–	–	–	3,86	3,89	3,94	3,94	4,03	4,00	3,86	3,99
Хрватска	4,20	4,22	4,03	4,04	4,08	4,04	4,13	4,13	4,07	4,15	4,19
Ранг	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Србија	91	85	93	96	95	95	101	94	94	90	78
Албанија	109	108	96	88	78	89	95	97	93	80	75
БиХ	106	107	109	102	100	88	87	–	111	107	103
Црна Гора	82	65	62	49	60	72	67	67	70	82	77
Македонија	94	89	84	79	79	80	73	63	60	68	–
Молдавија	–	–	–	94	93	87	89	82	84	100	89
Хрватска	57	61	72	77	76	81	75	77	77	74	74

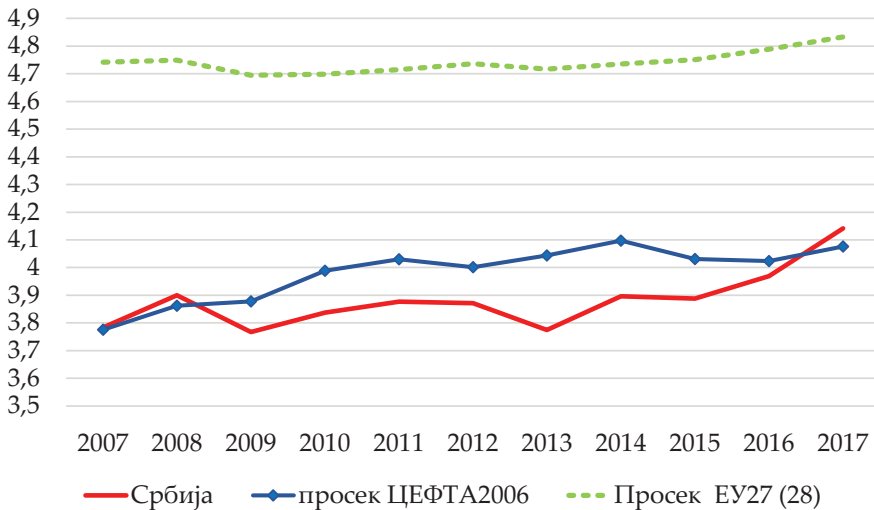
* Минимална вредност индекса је 1, а максимална 7.

Извор: *World Economic Forum, Global Competitiveness Index Reports* (годишњи извештаји за период од 2006-2007. до 2017-2018.).

Према GCI у последње три године, Србија се налази на претпоследњем месту ако се поређење врши у односу на чланице ЦЕФТА 2006 (на последњем месту је БиХ). Узимајући у обзир све земље обухваћене од стране Светског економског форума при израчунавању GCI, Србија се налазила између 90-101. места (табела 4.1) све до 2016. године, док је у 2017. забележено побољшање (78. позиција).

Имајући у виду да на ранг земље не утиче само напредак посматране земље у погледу њене конкурентности, већ и промене у осталим укљученим земљама, анализу динамике индекса GCI Србије и упоредну анализу заснивамо на вредностима тог композитног индекса. Вредности GCI за Србију, али и за остале земље ЦЕФТА 2006 су знатно испод просека тог индекса за земље ЕУ. Штавише, у већем делу посматраног периода, Србија је остваривала вредности ниже и од просека осталих чланица ЦЕФТА 2006 (слика 4.1). Ипак, захваљујући тенденцији раста вредности GCI Србије у последње четири године евидентни су позитивни помаци у погледу глобалне конкурентности Србије (у 2017. вредност GCI први пут је већа од 4 и изнад је просека осталих земаља ЦЕФТА 2006).

Слика 4.1. Индекс глобалне конкурентности Србије, ЕУ и ЦЕФТА 2006

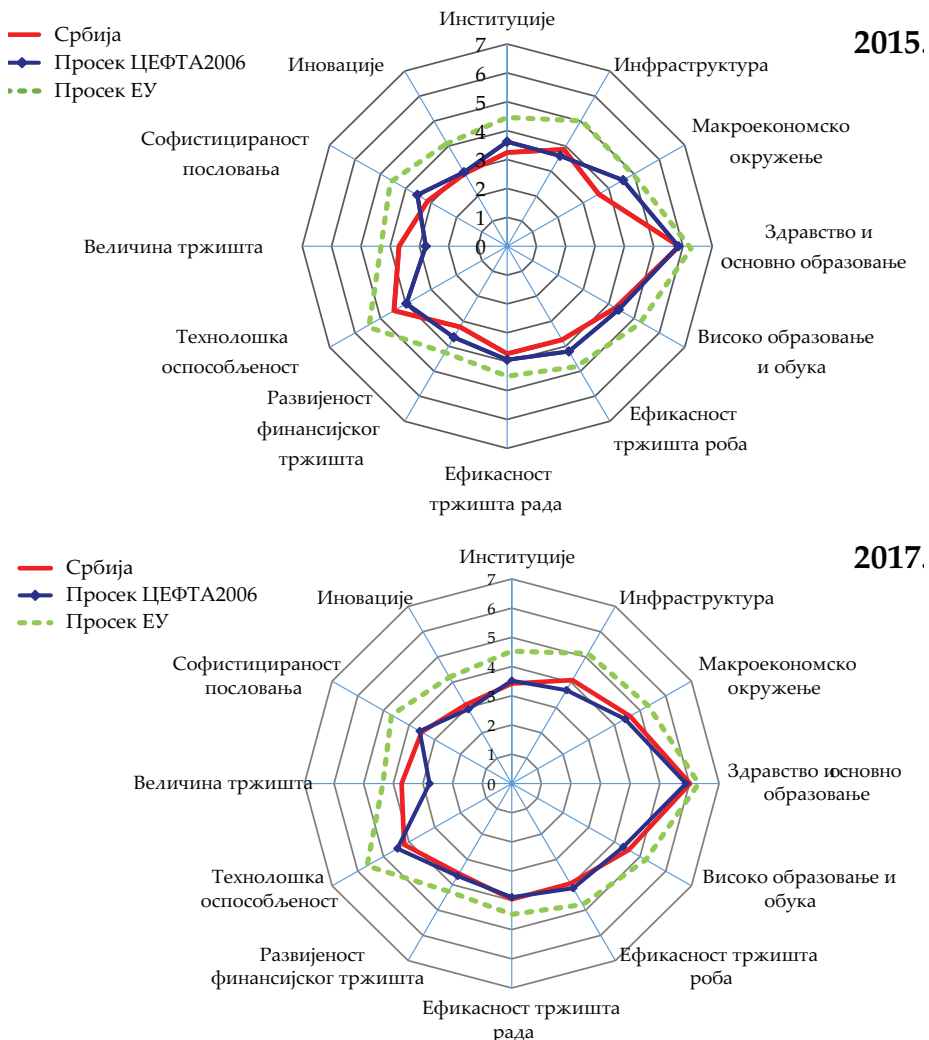

Напомена: Просек GCI за ЦЕФТА2006 је израчунат за остале ЦЕФТА2006 (без Србије).

Извор: *World Economic Forum, Global Competitiveness Index Reports* (годишњи извештаји за период од 2006-2007. до 2017-2018.).

Побољшање глобалне конкурентности Србије у 2017. години, праћено је повећањем вредности индекса на нивоу стубова конкурентности. Прецизније, у последње три године је присутно повећање вредности индекса у оквиру свих стубова конкурентности, изузев у стубу Технолошка оспособљеност. Највећи напредак у том периоду остварен је у стубу Макроекономско окружење, захваљујући побољшању појединих индикатора у оквиру овог стуба (на пример, смањење буџетског дефицита и пораст удела националне штедње у БДП).

Слика 4.2. Индекс глобалне конкурентности Србије у односу на земље ЕУ и ЦЕФТА 2006 - стубови конкурентности

Извор: *World Economic Forum, Global Competitiveness Index Reports* (годишњи извештаји за период од 2006-2007. до 2017-2018.).

Упоредна анализа вредности индекса GCI са осталим ЦЕФТА 2006 указује да су се позитивне промене по стубовима одразиле на приближавање вредности GCI Србије просеку осталих ЦЕФТА 2006 у појединим стубовима (или премашивање тог просека у стубу Макроекономско окружење; слика 4.2). Међутим, и поред евидентног побољшања глобалне конкурентности Србије, постоје стубови у којима су вредности индекса и даље мање од просека ЦЕФТА 2006 (Институције, Ефикасност тржишта роба, Развијеност финансијског тржишта, Технолошка опремљеност и Софистицираност пословања).

4.1.2. Услови за одвијање трговине

Индекс омогућавања трговине (енг. *Enabling Trade Index*, ETI) је индекс Светског економског форума који се користи за оцену утицаја баријера за неометане трговинске токове. За овај композитни индекс, који садржи четири подиндекса и у оквиру њих седам основних стубова, доступни су подаци на сваке две године.¹¹

Табела 4.2. Индекс омогућавања трговине - Србија, ЦЕФТА 2006 и ЕУ28

	ЕТИ		Ранг	
	2014.	2016.	2014.	2016.
Србија	4,05	4,41	82	64
Албанија	4,35	4,51	64	60
БиХ	4,19	4,12	75	83
ЦрнаГора	4,54	4,46	49	62
Македонија	4,40	4,52	59	56
Молдавија	4,14	4,20	76	79
ЦЕФТА 2006*	4,32	4,36		
ЕУ 28	4,63	5,14		

* Подаци за ЦЕФТА2006 представљају средњу вредност ЕТИ за ЦЕФТА2006 осим Србије. Извор: *The Global Enabling Trade Report* (2014, 2016).

Према вредности ЕТИ, Србија је значајно испод просека ЕУ (табела 4.2), али и испод просека за остале земље ЦЕФТА 2006 у 2014. години. Побољшање у погледу смањења препрека неометаном одвијању трговине евидентно је у 2016. години. Последично, и позиција Србије се побољшала, па је са последњег, 6. места у оквиру ЦЕФТА 2006 (и 82. места од укупно 138

¹¹ Вредности индекса ЕТИ за 2014. и 2016. годину израчунате су према новој методологији обрачуна ЕТИ из 2016. године. Подаци за раније године посматрања нису приказани у овој студији због неупоредивости са подацима из 2014. и 2016.

посматраних земаља) из 2014., доспела на 3. место у оквиру ЦЕФТА 2006 (64. место од укупно 136 земаља) у 2016. години.

Табела 4.3. Ранг земаља према индексу омогућавања трговине у ЦЕФТА 2006. – стубови*

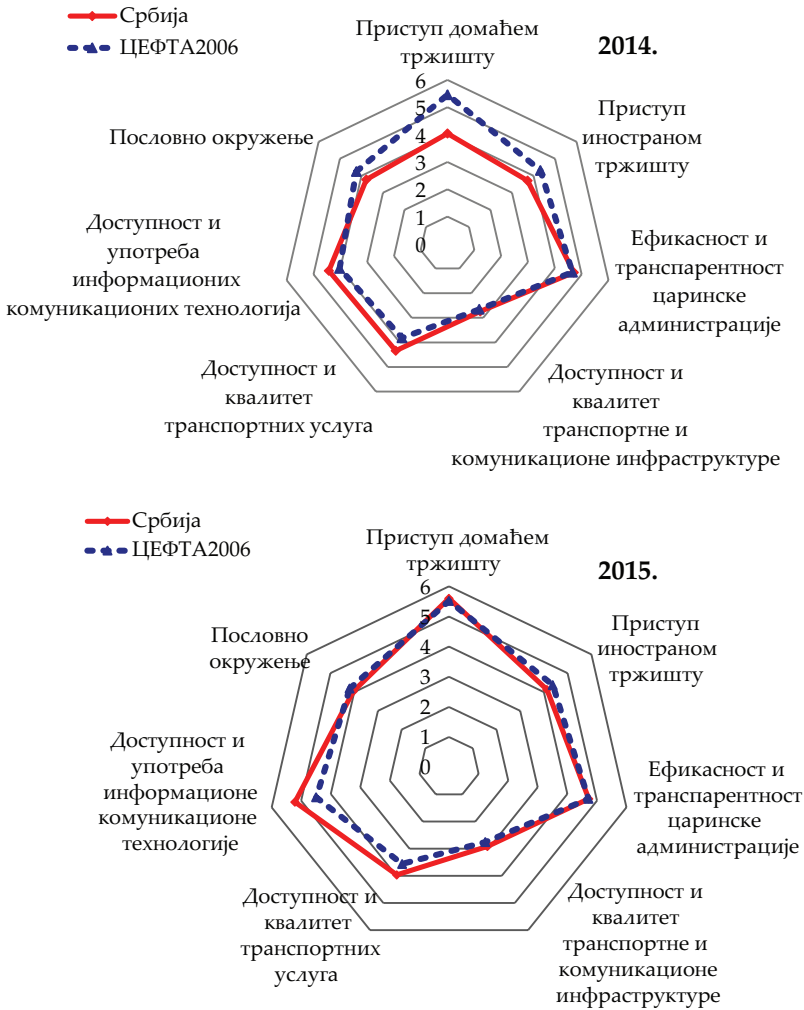
	Приступ тржишту				Царинска админ.		Инфраструктура						Пословно окружење	
	1		2		3		4		5		6		7	
	2014.	2016.	2014.	2016.	2014.	2016.	2014.	2016.	2014.	2016.	2014.	2016.	2014.	2016.
Србија	105	21	83	75	64	66	108	97	56	71	54	47	101	90
Албанија	10	8	44	52	52	50	126	111	76	95	76	78	85	59
БиХ	55	57	62	60	73	69	125	128	89	116	81	82	68	107
Ц.Гора	14	19	59	59	51	55	103	103	68	99	52	55	45	74
Македонија	23	23	38	41	75	71	92	78	102	89	60	59	40	45
Молдавија	65	65	22	49	74	74	113	102	93	88	79	71	93	103

* 1- Приступ домаћем тржишту, 2- приступ иностраном тржишту; 3- ефикасност и транспарентност царинске администрације; 4- доступност и квалитет транспортне инфраструктуре; 5 - доступност и квалитет услуга транспорта; 6 - доступност и квалитет информационих и комуникационих технологија; 7 - оперативност окружења.

Извор: *The Global Enabling Trade Report* (2014, 2016).

На нивоу подиндекса и стубова могу се уочити области у којима постоје одређене препреке одвијању трговине између земаља. Вредност индекса у стубовима: Приступ иностраном тржишту и Пословно окружење, порасла је у посматраном периоду, али и поред тога Србија у тим стубовима бележи вредности испод просека осталих ЦЕФТА2006 (слика 4.3). Детаљнијом анализом различитих индикатора у оквиру стуба Приступ иностраном тржишту, уочава се да је суочавање са царинским препрекама разлог лошије вредности индекса за Србију у односу на просечан ниво за остале потписнице ЦЕФТА 2006 (према овом индикатору Србија заузима тек 105. позицију од 136 земаља). По питању ефикасности царинске администрације (као показатеља нивоа институционалних капацитета и могуће баријере несметаном одвијању трговине), Србија заузима 66. место (табела 4.3), а вредност индекса од 4,72 у овом стубу је на нивоу просека ЦЕФТА 2006.

Слика 4.3. Индекс омогућавања трговине Србије и ЦЕФТА2006 - стубови

Извор: *The Global Enabling Trade Report* (2014, 2016).

4.1.3. Спољнотрговинске перформансе Србије

Анализа спољнотрговинских перформанси и конкурентности Србије у овом делу студије заснована је на индексу трговинских перформанси (енг. *Trade Performance Index*, TPI) на основу последње расположивих података за 2014. годину. Овај индекс, развијен по методологији Међународног трговинског центра (ИТС), показатељ је стања и промена у извозним перформансама за 14 извозних сектора. То је композитни индекс који за сваку посматрану земљу садржи 22 индикатора груписана у три

групе: (1) општи профил, (2) положај земље и (3) промене у извозним перформансама у последњих пет година.

Од 14 сектора у овој анализи изабрани су следећи: свежа и прерађена храна, хемијски производи, полупроизводи, ИТ и потрошачка електроника, транспортна опрема, минерали. Избор већине сектора је извршен према њиховом значају у извозу Србије, али и према порасту значаја сектора у светској трговини (ИТ и потрошачка електроника), како би се и у таквим секторима сагледала позиција Србије по питању извозних перформанси. Посматраних седам сектора чине укупно 0,77% светског тржишта тих сектора 2014. године, при чему је највећа заступљеност прерађене хране, а најмањи удео ИТ и потрошачке електронике и минерала (табела 4.4.).

Табела 4.4. Значај сектора Србије у светском извозу тог сектора

	Учешће на светском тржишту	Ранг*
Свежа храна	0,15%	71 (178)
Прерађена храна	0,24%	54 (166)
Хемикалије	0,08%	61 (158)
Полупроизводи	0,14%	58 (153)
ИТ и потрошачка електроника	0,02%	56 (126)
Транспортна опрема	0,12%	44 (150)
Минерали	0,02%	106 (170)

*У заградама је дат укупан број земаља укључених у израчунавање показатеља по секторима. Извор: *Trade competitiveness map*, ИТС база (<https://tradecompetitivenessmap.intracen.org/TPIC.aspx>).

У оквиру ТРП, посебно се анализира трећа група индикатора, односно показатељи промене у извозним перформансама. Показатељ релативне промене учешћа посматраних сектора Србије у светском извозу декомпонован је према изворима конкурентности на следеће комплементарне компоненте: ефекат конкурентности, ефекат иницијалне географске и производне специјализације и ефекат адаптације. Збир наведене четири компоненте даје износ релативне промене учешћа посматраног сектора Србије на светском тржишту. На основу анализе релативне промене у извозним перформансама Србије за период 2010-2014, уочава се да је највећи раст учешћа на светском тржишту остварио сектор Транспортна опрема (пораст учешћа од 81,22%). Поред овог, четири сектора су такође остварила већу заступљеност, али по знатно нижим стопама (ИТ и потрошачка електроника 3,51%, Хемикалије 3,24%,

Свежа храна 1,87% и Прерађена храна 0,18%). С друге стране, негативна тенденција у посматраном периоду забележена је у секторима Минерали и Полупроизводи (смањено је њихово учешће у светском извозу за 3,46% и 4,95%, респективно; слика 4.4.а).

Слика 4.4. Релативна промена удела у светском тржишту - комплементарне компоненте, 2010-2014. (у %)

Напомена: Ради прегледности, на сликама нису приказани подаци за сектор транспортне опреме, због знатно већих вредности посматраних показатеља у том сектору у односу на остале изабране.

Извор: *Trade competitiveness map*, ИТС база (<https://tradecompetitivenessmap.intracen.org/TPIC.aspx>).

Посматрано по компонентама, могу се уочити најзначајнији извори наведених релативних промена у учешћу извозних сектора Србије на светском тржишту (слика 4.4.б.). Пораст конкурентности је главни извор позитивне релативне промене у уделу на светском тржишту четири сектора: свежа и прерађена храна, хемикалије и транспортна опрема (6,37%, 3,57%, 4,01% и 106,82%). Порасту учешћа сектора ИТ и потрошачке електронике у светском извозу од 3,51% у периоду 2010-2014. подједнако су допринеле позитивне промене у иницијалној географској специјализацији и адаптационим ефектима. С друге стране, смањење учешћа сектора Полупроизвода у светском извозу последица је погоршања конкурентности (-3,97%) и иницијалне производне специјализације (-2,72%). У случају сектора Минерали, узроци смањења учешћа на светском тржишту налазе се у компонентама иницијалне географске специјализације (-3,36%) и ефектима адаптације (смањеној способности Србије да извозну понуду тог сектора прилагоди променама у светској тражњи).

Након анализе треће групе показатеља у оквиру ТРП – релативних промена у позицији сектора Србије на светском тржишту, у наставку се разматра позиција Србије за посматрани сектор према укупном текућем

ТРИ за 2014. годину и према индексу промене за период 2010-2014. (табела 4.5; при рангирању, позиција 1 означава најбоље извозне перформансе међу анализираним земљама).

Табела 4.5. Индекс трговинских перформанси по секторима

	ТРИ		Укупан број земаља
	Ранг према текућем индексу	Ранг према индексу промене	
Свежа храна	54	138	178
Прерађена храна	25	132	166
Хемикалије	34	155	158
Полупроизводи	26	90	153
ИТ и потрошачка електроника	44	96	126
Транспортна опрема	48	28	150
Минерали	62	62	170

Извор: *Trade competitiveness map*, ИТС база (<https://tradecompetitivenessmap.intracen.org/TPIC.aspx>).

Према последњим расположивим подацима за 2014. о укупном ТРИ (формираном на основу свих 22 индикатора), најбоље пласирани извозни сектори Србије су Прерађена храна и Полупроизводи, а затим и Хемикалије. Узимајући у обзир динамику трговинских перформанси Србије (индекс промене) по посматраним секторима у периоду 2010-2014. можемо закључити да је у наведена три сектора Србија знатно лошије позиционирана, него судећи по текућем индексу. На основу индекса промене у извозним перформансама, најбоље резултате постигао је сектор Транспортна опрема (Србија заузима 28. место од укупно 150 земаља), а затим следе Минерали, Полупроизводи и ИТ и потрошачка електроника (табела 4.5).

4.2 Конкурентност Србије у оквиру ЦЕФТА 2006

4.2.1 Показатељи компаративних предности Србије у односу на ЦЕФТА 2006

Један од основних показатеља којим се може изразити конкурентска способност земљена међународном тржишту је покривеност увоза извозом. Раст овог показатеља у размени Србије са светом указује на побољшану њену позицију у робној размени: са 49% у 2006. расте на 59% у 2011. и 77% у 2017. години. Растућа тенденција покривености увоза извозом присутна

је и у размени са ЦЕФТА 2006, а индекси већи од 100 указују на знатно бољу позицију Србије у размени са овом интеграцијом, него у односу на њену укупну размену са светом (табела 4.6). Секторска структура показује да је једино сектор 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи имао мањи извоз у ЦЕФТА 2006 од увоза из те групације и то у првим годинама посматрања, да би од 2012. до 2016. и овај сектор остваривао већи извоз од увоза.

Табела 4.6. Покривеност увоза извозом у размени Србије са ЦЕФТА 2006 и светом (%)

Сектори	2006.		2011.		2017.	
	ЦЕФТА	Укупно	ЦЕФТА	Укупно	ЦЕФТА	Укупно
0	375,7	164,0	360,3	198,2	521,2	184,7
1	189,3	70,7	297,5	138,4	493,8	159,2
2	128,0	44,3	150,5	82,8	136,1	56,8
3	79,4	8,7	47,9	12,5	99,1	18,8
4	564,1	77,8	1346,8	446,6	16863,2	294,3
5	187,6	34,9	232,5	33,7	468,7	50,9
6	146,8	88,2	171,3	90,6	204,2	98,3
7	202,1	21,1	215,3	43,3	1277,7	86,0
8	322,6	81,1	377,8	100,0	535,3	138,1
9	710,9	235,2	1,8	11,2	40,4	14,4
Укупно	181,3	48,8	189,0	59,3	319,9	77,4

Извор: Аутор према подацима Републичког завода за статистику Србије.

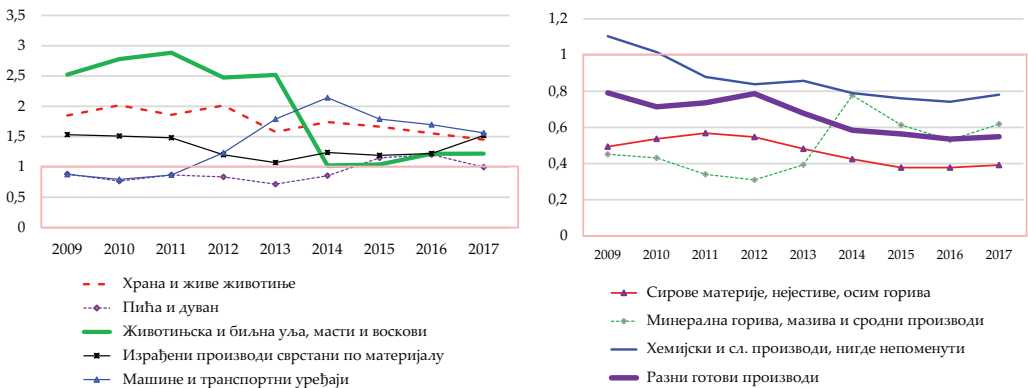
Извозна конкурентност земље на нижим нивоима агрегације (секторима, одсецима, групама производа и производима) може се између осталог сагледати и са становишта њених компаративних предности. Како би се испитала динамика компаративних предности у трговини Србије у односу на земље ЦЕФТА 2006, израчунат је индекс откривених компаративних предности (eng. *Revealed comparative advantage* - RCA). Овим индексом обухвата се способност земље да извозним производима конкурише на иностраним тржиштима истих тих производа. Индекс је израчунат не само у односу на остатак ЦЕФТА2006 (без Хрватске након 2013.), већ и у односу на светско тржиште.

Анализом вредности индекса RCA на нивоу сектора СМТК, уочава се да је у посматраном периоду дошло до промена у броју и значајности сектора са аспекта компаративних предности у извозу Србије у односу на

ЦЕФТА 2006. У периоду 2009-2011. године Србија је имала компаративне предности у три сектора (0, 4 и 6), у 2012-2014. у четири сектора (0, 4, 6 и 7), да би се у последње три године посматрања број сектора СМТК повећао на пет и укључио и сектор 1 - Пића и дуван (RCA > 1; слика 4.5).

Индекс RCA у већини сектора Србије у односу на ЦЕФТА 2006 има тенденцију смањења у посматраном периоду (слика 4.5). У сектору 4 - Животињска и биљна уља, масти и воскови, и поред пада вредности тог индекса, задржане су компаративне предности Србије у целом периоду посматрања и то не само у односу на ЦЕФТА 2006, већ и у односу на цело светско тржиште овог сектора (RCA > 1; табела 4.7). Сектор Хране и живих животиња, и поред блаже опадајуће тенденције вредности индекса RCA, у целом периоду бележи индекс већи од јединице, што значи да су и у извозу овог сектора задржане компаративне предности Србије у односу на ЦЕФТА 2006.

Слика 4.5. Индекс откривених компаративних предности (RCA) Србије у размени са ЦЕФТА2006, 2009-2017. *

* Период посматрања је одређен расположивошћу података UN Comtrade за ЦЕФТА2006. Извор: Аутор према подацима UN Comtrade (<https://comtrade.un.org/data/>).

На основу динамике индекса RCA, могло би се рећи да се секторска структура компаративних предности Србије у односу на ЦЕФТА2006 погоршала због губитка конкурентности у сектору 5 - Хемијски производи (RCA < 1 у периоду 2011-2017.), али и због раста овог индекса у извозу сировина (сектор 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи) у једном делу посматраног периода, као и задржаних компаративних предности производа ниже фазе прераде током целог периода (сектор 6 - Израђени производи сврстани по материјалу; слика 4.5). Међутим, и позитивне промене су забележене у секторској структури компаративних

предности, јер сектор 7 - Машине и транспортни уређаји, бележи значајан раст вредности *RCA* индекса, а почев од 2012. године вредности тог индекса су константно веће од 1. Последично, према вредности овог индекса од 2014. до 2017. године, од свих десет сектора овај сектор остварује највеће компаративне предности у извозу Србије у односу на ЦЕФТА 2006 (слика 4.5 и табела 4.7).

Табела 4.7. Индекс откривених компаративних предности (*RCA*) Србије у односу на ЦЕФТА2006 и свет, 2015-2017.

Сектор СМТК	2015.		2016.		2017.	
	ЦЕФТА	Свет	ЦЕФТА	Свет	ЦЕФТА	Свет
0	1,66	2,46	1,56	2,28	1,45	1,94
1	1,15	3,92	1,20	4,19	1,00	3,32
2	0,38	0,97	0,38	0,95	0,39	0,68
3	0,61	0,29	0,53	0,31	0,62	0,26
4	1,04	2,39	1,22	2,53	1,22	1,61
5	0,76	0,75	0,74	0,78	0,78	0,77
6	1,19	1,70	1,22	1,64	1,52	1,93
7	1,79	0,80	1,70	0,79	1,56	0,78
8	0,56	1,03	0,54	1,05	0,55	1,30
9	0,35	0,26	1,11	0,30	0,52	0,37

	Србија - ЦЕФТА		Србија - свет	
	2009-2017.	2015-2017.	2009-2017.	2015-2017.
Сектори са <i>RCA</i> > 1	0, 4, 6	0, 1, 4, 6, 7	0, 1, 4, 6, 8	0, 1, 4, 6, 8
Сектори са <i>RCA</i> < 1	2, 3, 8	2, 3, 5, 8	3, 5, 7	3, 5, 7

Извор: Аутор према подацима UN Comtrade (<https://comtrade.un.org/data/>).

Претходна анализа искључује Хрватску од 2014, која више није чланица ЦЕФТА 2006. Ради провере резултата, анализа компаративних предности урађена је и у случају када је за цео посматрани период укључена и Хрватска, као да је чланица ЦЕФТА 2006 и у периоду 2014. до 2016. Ако упоредимо ове две анализе видимо да укључење Хрватске у остатак ЦЕФТА 2006 утиче на динамику *RCA* Србије у извозним секторима, као што су храна и машине, где је видљиво незнатно смањење вредности *RCA*, док се у сектору пића бележи раст *RCA* за Србију. На основу ове упоредне анализе можемо закључити да се секторска структура компаративних предности Србије у односу на ЦЕФТА 2006 не мења са искључењем Хрватске.

4.3 Анализа трговинских потенцијала Србије у оквиру ЦЕФТА 2006

4.3.1 Трговински потенцијали извоза Србије по ЕРМ методологији Међународног трговинског центра

У овом делу студије представљени су резултати оцењивања извозних потенцијала Србије у ЦЕФТА 2006, израчунатих од стране Међународног трговинског центра (ИТС) по методологији мапирања извозних потенцијала (енг. *Export Potential Map*; ЕРМ), која се заснива на резултатима оцењивања гравитационих модела билатералне размене на нижим нивоима агрегације.¹² Потенцијали су добијени на основу петогодишњих просека извоза (2012-2016).

Табела 4.8. Потенцијали извоза Србије по земљама

Ранг*	Земља	Потенцијал	
		Укупни (мил. USD)	Неискоришћени (%)
1	Италија	2.000,0	55,0
2	Немачка	1.900,0	52,6
3	Русија	1.200,0	53,9
4	БиХ	1.100,0	32,2
5	Румунија	628,7	52,8
6	Црна Гора	584,4	24,1
7	Словенија	550,9	51,6
8	Француска	491,2	58,6
9	Аустрија	486,2	58,8
10	Македонија	476,1	36,1
11	Мађарска	399,7	54,6
12	Хрватска	394,0	46,8
13	Чешка	366,9	59,9
14	Словачка	348,6	71,4
15	САД	324,6	65,5

* Позиција земље према укупном извозном потенцијалу Србије.
Извор: *International trade center* (<http://exportpotential.intracen.org>).

12 Decreux Y. and J. Spies (2016). *Export Potential Assessments, A methodology to identify export opportunities for developing countries*, International Trade Center.
http://exportpotential.intracen.org/media/1089/epa-methodology_141216.pdf

Међу првих 15 земаља света које су најзначајније по укупном извозном потенцијалу Србије налазе се три чланице ЦЕФТА 2006: БиХ, Црна Гора и Македонија и према том критеријуму налазе се на 4., 6. и 10. позицији (табела 4.8). Према прорачунима ИТС, од укупног потенцијала извоза Србије у посматране три земље, неискоришћени део износи 36,1% у Македонију, 32,2% у БиХ и 21,1% у Црну Гору.

У односу на три наведене земље ЦЕФТА 2006, Србија остварује знатно нижи ниво размене са Албанијом (иако је, с друге стране, Србија шеста по значају у увозу Албаније, након Италије, Кине, Немачке, Турске и Грчке). Према методологији ИТС, од укупног израчунатог извозног потенцијала Србије у Албанију, 56,4% је неискоришћено.

Табела 4.9. Потенцијали извоза Србије по земљама ЦЕФТА2006

		Потенцијал	
Ранг*	Земља	Укупни (мил.USD)	Неискоришћени %
4	БиХ	1.100,0	32,2
6	Црна Гора	584,4	24,1
10	Македонија	476,1	36,1
24	Албанија	131,9	56,4

* Позиција земље према укупном извозном потенцијалу Србије.

Извор: *International trade center* (<http://exportpotential.intracsen.org>).

Анализа резултата на нивоу производа показује да се међу производима са највећим неискоришћеним извозним потенцијалима Србије у посматране чланице ЦЕФТА 2006, налазе путнички аутомобили и друга моторна возила за превоз лица (у БиХ 82,1%, Албанију 86,9%, у Македонију 77,6% и у Црну Гору 27,8%). Поред наведеног, простор за пораст извоза Србије у БиХ, Македонију и Албанију налази се у оквиру уља од сунцокрета или шафранике, а у Црну Гору код производа: слатки бисквити и препарати за прање и чишћење (табела 4.10).

Табела 4.10. Потенцијали извоза Србије по земљама ЦЕФТА2006
- ниво производа

	Производи номенклатуре HS	Потенцијал	
		Укупни (мил. USD)	Неискоришћени (%)
БиХ	Путнички аутомобили и др. моторна возила за превоз лица	27,4	82,1
	Уље од сунцокрета или шафранике, осим сировог	32,6	58,3
	Пшеница и наполица	39,7	57,9
	Препарати за прање и чишћење	25,7	57,6
	Пиво од слада	60,8	28,8
Црна Гора	Препарати за прање и чишћење	13,6	57,4
	Слатки бисквити	17,7	42,4
	Кобасице и слични производи од меса	16,3	39,9
	Безалкохолна пића	18,6	34,4
	Брашно од пшенице или наполице	19,4	29,9
	Путнички аутомобили и др. моторна возила за превоз лица	32,7	27,8
Македонија	Сетови проводника за паљење и др. сетови проводника за возила	15,9	99,9
	Сирово уље од сунцокрета или шафранике	8,0	99,7
	Путнички аутомобили и др. моторна возила за превоз лица	8,3	77,1
	Бели шећер и остали укључујући хемијски чисту сахарозу	23,0	70,4
	Препарати за прање и чишћење	12,3	44,7
	Пљоснати ваљани производи од гвожђа или нелегираног челика	22,1	29,0
Албанија	Горњи делови обуће	9,1	99,7
	Чарапе, хулахоп и др. са функцијом стезања	3,2	98,4
	Пиво од слада	6,5	95,9
	Уље од сунцокрета или шафранике, осим сировог	8,8	93,9
	Путнички аутомобили и др. моторна возила за превоз лица	4,0	86,9

Извор: International trade center (<http://exportpotential.intracen.org>).

4.3.2. Потенцијали извоза Србије према индексу индикативног трговинског потенцијала

Анализа потенцијала, представљена у претходном делу, указује на производе са највећим неискоришћеним потенцијалом, независно од њиховог значаја у оствареном извозу Србије у посматране земље ЦЕФТА2006. Циљ анализе у наставку је да се установи да ли постоји простор за раст извоза у оквиру најзаступљенијих (и традиционалних) производа у извозу Србије у ЦЕФТА2006, као и у групи оних који остварују најдинамичнији раст извоза у ту интеграцију у посматраном периоду.

Анализа је заснована на резултатима израчунавања индекса индикативних трговинских потенцијала (енг. *Indicative Trade Potential*, ИТР) и релативног ИТР (RITP). Овај приступ такође је развијен од стране ИТС. Наиме, поред ИТС методологије за израчунавање потенцијала на основу гравитационих модела билатералне размене, начин идентификовања индикативних потенцијала на најнижим нивоима агрегације (по појединачним производима) заснован је на показатељима ИТР и RITP (*Helmerts C. and J-M. Pasteels, 2006*).

Индекси су израчунати на бази података о трговинским токовима Србије и потписница ЦЕФТА 2006 на нивоу производа СМТК, у циљу идентификовања везе између извозног потенцијала Србије и увозне тражње трговинског партнера. Подаци о извозу се користе као апроксимација потенцијалне понуде, а подаци о увозу потенцијалне тражње. ИТР се израчунава на следећи начин:

$$ITP = \min(X_{kit}, I_{kju}) - X_{kij} \text{ односно}$$

$$ITP = X_{kiu} - X_{kij} \text{ ако је } X_{kiu} < I_{kju} \text{ и } ITP = I_{kju} - X_{kij} \text{ ако је } I_{kju} < X_{kiu}$$

где је X_{kiu} - вредност извоза производа k из земље i у свет, I_{kju} - вредност увоза производа k у земљу j из света, X_{kij} вредност извоза производа k из земље i у земљу j . У основи ИТР показатеља је идеја да се идентификују производи за које постоји висок степен трговинске комплементарности између извоза земље и увоза њеног трговинског партнера. Полазна претпоставка (супституције) је да земља увозник може апсорбовати сав увоз из посматране земље извозника (Србије), чинећи на тај начин ИТР теоријском конструкцијом.¹³ Дакле, циљ је

¹³ Упркос овом недостатку (рестриктивној претпоставци), овај показатељ је користан за идентификовање увозних тржишта према значају индикативних потенцијала (*Helmerts C. and J-M. Pasteels, 2006*).

да се утврде могућности за раст извоза, ограничене или укупном извозном понудом Србије или увозном тражњом чланице ЦЕФТА 2006.

Показатељ RITP је релативно изражен ИТР, као проценат од укупног извоза посматраног производа из Србије и може узети вредности у интервалу 0-1, односно 0%-100% (вредност блиска нули значила би да вредност извоза посматраног производа значајно зависи од економије земље увозника).

На основу анализе на нивоу сектора и одсека СМТК, спроведене у тачки 3.2, идентификовани су најзначајнији одсеци извоза Србије у ЦЕФТА 2006 и у оквиру њих су изабрана по три производа са највећим извозом Србије у чланице ЦЕФТА 2006, као и три производа са највећим растом извоза Србије у ЦЕФТА 2006 у периоду 2006-2017. За изабране производе израчунати су индекси ИТР и RITP, што је у табели 4.11. приказано за извоз Србије у сваку чланицу ЦЕФТА 2006 посебно.

Табела 4.11. Трговински потенцијали Србије у ЦЕФТА2006 према ИТР у 2017.

Босна и Херцеговина

Производ СМТК	Извоз Србије у свет (мил. USD)	Удео БиХ у извозу Србије (%)	Увоз БиХ из света (мил. USD)	Удео Србије у увозу БиХ (%)	ИТР (мил. USD)	RITP (%)
04120	57,83	46,5	76,14	35,3	30,95	53,5
04490	265,38	10,8	40,75	70,0	12,21	4,6
67815	1,83	17,9	4,23	7,7	1,50	82,1
78120	1.058,09	1,7	401,98	4,6	383,69	36,3
42151	51,28	92,9	59,11	80,5	3,67	7,1
85148	134,40	9,8	37,02	35,7	23,80	17,7

Црна Гора

Производ СМТК	Извоз Србије у свет (мил. USD)	Удео Ц.Горе у извозу Србије (%)	Увоз Ц.Горе из света (мил. USD)	Удео Србије у увозу Ц.Горе (%)	ИТР (мил. USD)	RITP (%)
04120	57,83	3,6	2,70	76,1	0,65	1,1
04490	265,38	1,5	4,11	98,7	0,06	0,0
67814	0,69	27,7	1,49	12,9	0,50	72,3
78120	1.058,09	3,4	113,75	31,9	77,41	7,3
42159	65,31	16,8	9,91	95,3	0,54	0,8
85148	134,40	5,2	17,40	40,4	10,36	7,7

Македонија

Производ СМТК	Извоз Србије у свет (мил. USD)	Удео Македоније у извозу Србије (%)	Увоз Македоније из света (мил. USD)	Удео Србије у увозу Македоније (%)	ИТР (мил. USD)	РИТР (%)
04120	57,83	11,9	17,68	39,0	10,79	18,7
04490	265,38	3,2	11,29	75,6	2,75	1,0
67815	1,83	4,6	4,98	1,7	1,74	95,4
78120	1.058,09	0,1	171,83	0,8	170,50	16,1
42159	65,31	32,5	23,19	91,6	1,95	3,0
85148	134,40	3,4	11,12	41,0	6,56	4,9

Албанија

Производ СМТК	Извоз Србије у свет (мил. USD)	Удео Албаније у извозу Србије (%)	Увоз Албаније из света (мил. USD)	Удео Србије у увозу Албаније (%)	ИТР (мил. USD)	РИТР (%)
04120	57,83	13,50	26,48	29,5	18,7	32,3
04490	265,38	3,02	110,12	7,3	102,1	38,5
67815	1,83	1,31	3,11	0,8	1,8	98,7
78120	1.058,09	0,01	195,55	0,1	195,4	18,5
42159	65,31	0,03	15,45	0,1	15,4	23,6
85148	134,40	0,31	4,91	8,5	4,5	3,3

Напомена: Производи СМТК су: 04120 – пшеница обична, остало; 04490 – кукуруз, остало; 67814 – челична жица, превучена, 67815 – Челична жица, непревучена; 42151 – Уље од сунцокрета или шафранике, сирово; 42159 – Уље од сунцокрета или шафранике, рафинисано; 7812 – путничка возила ; 85148 – обућа са кожним ђоном.

Извор: Ауторова израчунавања на основу података *UN Comtrade*.

Велике вредности ИТР указују на то да су извоз земље извозника и увоз трговинског партнера значајни, а да је заступљеност извозника у увозу трговинског партнера релативно мала. Према индикативним потенцијалима израженим номинално (у милионима долара), путничка возила (производ СМТК: 78120) имају највећи извозни потенцијал на тржиште Босне и Херцеговине, а затим Албаније и Македоније (табела 4.11). Судајући по вредностима ИТР, наведена тржишта би се могла посматрати као потенцијални простор за пораст извоза путничких возила из Србије. Међутим, релативно мала заступљеност Србије у укупном увозу тог производа наведених земаља, али и мали удео тих земаља у извозу путничких возила из Србије, указује на могуће баријере које спречавају искоришћење наведеног простора за раст извоза. С друге стране, мањи индикативни потенцијал имају традиционални производи, а пре свега кукуруз (производ 04490) на тржишту Црне Горе, БиХ и Македоније, и то према оба показатеља ИТР и РИТР. То је и логично имајући у виду релативно велику заступљеност Србије у увозу ових производа (на пример, за кукуруз учешће у увозу БиХ је 70%, а у увозу Црне Горе чак 98,7%).

Вредности укупног увоза челичних жица (производ 6785) у БиХ, Македонију и Албанију знатно су мање у поређењу са осталим посматраним производима, што указује на то да је реч о малим тржиштима. Додатно, Србија има мали удео у увозу тог производа свих посматраних чланица ЦЕФТА 2006, а израчунати ИТР је нижи у односу на вредности за остале посматране производе. Међутим релативно посматрано (RITP) уочава се да индикативни извозни потенцијал челичних жица чини већи део укупног извоза тог производа из Србије (на пример, RITP за БиХ је 82,1%, Македонију 95,4% и Албанију 98,7%). То значи да је постојећи извозни потенцијал тог производа ограничен малим производним капацитетом Србије за тај производ, судећи по вредности њеног извоза у свет.

У укупном извозу скоро свих посматраних производа из Србије веома је мала заступљеност Албаније (табела 4.11). Изузетак представљају пшеница (производ 04120) и кукуруз, код којих је утврђен и нешто већи удео Србије у увозу Албаније, као и удео Албаније у извозу Србије. Према индикативним потенцијалима, простор за раст извоза та два производа постоји, као и за извоз путничких возила и уља од сунцокрета и шафранике (производ 42159), али су ограничени величином тржишта Албаније, што је нарочито видљиво за последња два наведена производа.

Обућа са кожним ђоном (производ 85148) издвојена је као производ у оквиру идентификованог једног од најбрже растућих одсека (Обућа) у извозу Србије у ЦЕФТА 2006. Међутим, посматрано на нивоу производа, уочљиво је да индикативни потенцијали нешто израженији само у извозу у БиХ и Црну Гору, док релативно изражено (RITP), ти потенцијали чине свега 17,7%, односно 7,7% укупног извоза обуће производа из Србије.

Имајући у виду да израчунате вредности потенцијала (ИТР) представљају само индикативни (теоријски) простор за пораст извоза Србије, наведени закључци не значе да тржишта са идентификованим мањим извозним потенцијалом нису битна, већ да их треба посматрати такође као тржишта која могу послужити за даљу диверсификацију извоза. Овај индекс се користи само за идентификацију постојања одређених потенцијала у извозу и евентуално рангирање производа по њиховим потенцијалима, али не даје прецизније вредности трговинских потенцијала за сваки производ, као што то даје ЕРМ методологија, на основу гравитационих модела.

5. Усклађивање обавеза у ЦЕФТА 2006, ЕУ и СТО

Земље Западног Балкана се налазе у процесу приступања Европској унији и њу виде као стратешко опредељење своје економске интеграције. Са тог аспекта ЦЕФТА 2006 представља само једну прелазну и привремену интеграцију у којој се развија трговинска сарадња земаља Западног Балкана до њиховог учлањења у Европску унију. Али не треба занемарити значај трговинске сарадње у ЦЕФТА 2006 који је посебно значајан за Србију. Србија око 1/4 свог извоза реализује на тржиштима ЦЕФТА 2006 потписница и остварује значајан суфицит у размени са њима. Још увек се крије значајан потенцијал унапређења сарадње са ЦЕФТА 2006 партнерима, али постоје бројне препреке у трговини са њима које треба уклонити, и најчешће спадају у групу нецаринских баријера.

Неке од препрека у трговини са ЦЕФТА 2006 настају у право у процесу приступању земаља нашег региона Европској унији. Наиме, у Европској унији се у многим областима примењују стандарди другачији од оних у земљама нашег региона. Због тога земље кандидати имају обавезу да своје стандарде усклађују са Европском унијом. Неки напредују брже у овом процесу, како је то некада био случај са Хрватском, а данас са Црном Гором и Србијом, док остале земље заостају. Због тога се јављају све веће разлике у стандардима између земаља нашег региона, које стварају техничке баријере у трговини са ЦЕФТА 2006.

У студији коју је Конференција УН о трговини и развоју (UNCTAD) радила за потребе ЦЕФТА Секретаријата, истражујући нецаринске баријере у ЦЕФТА 2006, се констатује значајно присуство техничких баријера у трговини у оквиру ЦЕФТА региона, везано за трговину пићима и ауто деловима, које се заснивају на испуњавању одређених стандарда, захтевима за означавањем и слично. Највећи проблем представља прибављање сертификата о квалитету производа, који се не признају у различитим ЦЕФТА привредама што изазива потребу за дуплим тестирањем производа и прибављање сертификата и у земљама извоза и у земљама увоза, што није ситуација при извозу у Европску унију.¹⁴ У студији су предложене конкретне мере које треба ЦЕФТА 2006 стране уговорнице да примене

¹⁴ Више у: Predrag Bjelić *Trade Facilitation and Non-Tariff Measures in Beverages and Auto-Parts Supply Chains in CEFTA – Regional Analysis and Policy Recommendations*, GIZ, 2016.

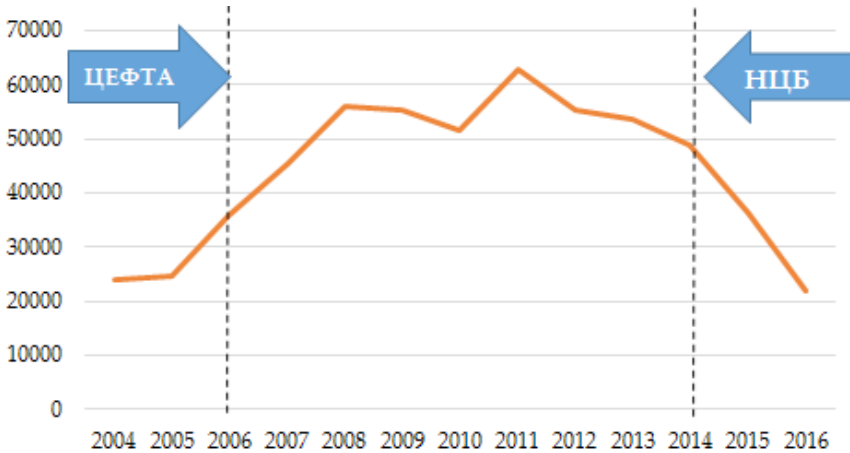
како би се констатоване баријере уклониле, и интрарегионална трговина олакшала, а које ће у будућности спроводити ЦЕФТА Секретаријат. Један део предложених мера лежи у области мера за олакшавање трговинских токова (енг. *Trade Facilitation*). У другој фази пројекта, која је скоро почела, истражују се баријере у трговини у оквиру ЦЕФТА 2006 у секторима свежег поврћа и сектора гвожђа и челика. Мора се наћи механизам да се појава баријера у трговини у оквиру ЦЕФТА 2006 не повећава услед приступања земаља региона ЕУ, односно да њихово приступање у различитим фазама не ствара додатне баријере интрарегионалној трговини.

У оквиру ЦЕФТА 2006 јављају се и неке **нецаринске баријере** које стране уговорнице уводе да би онемогућиле извоз појединих производа из земаља партнера. Предузећа из Србије често извозе бројне примедбе на мере које Македонија уводи сваке године да смањи увоз брашна из Србије, мере која Босна и Херцеговина уводи да повећава ниво акциза за велике произвођаче пива ис Србије и слично. Процес решавања спорова у ЦЕФТА 2006 се показао као веома неефикасан, будући да све стране уговорнице ЦЕФТА треба да изгласају одлуку у којој ће се оптужити једна од њих. Због тога је једна од приоритетних области да се у будућности ради на унапређењу механизма за решавање спорова у ЦЕФТА 2006.

У жељи да истражимо утицај нецаринских баријера у трговини Србије са партнерима у ЦЕФТА анализирали смо кретање извоза производа који су били погођени неким обликом нецаринских баријера од стране партнера. У спољној трговини Србије са Босном и Херцеговином то је било пиво од слада. На слици 5.1 видимо како после потписивања ЦЕФТА споразума извоз пива од слада у Босну и Херцеговину значајно расте. Али услед дискриминаторне акцизе коју је увела Босна и Херцеговина 2014. Године извоз пива од слада из Србије нагло пада у наредним, посматраним годинама по увођењу те мере.

И у извозу грађевинских блокова на Косово* демонстрирали би утицај нецаринских мера које погађају извоз тих производа из Србије, а које су уведене 2011. године. За ову анализу податке о трговини са Косовом* смо прибавили захваљујући Привредној комори Србије. Од 2005. године вредност извоза керамичких блокова (HS 6094.90.0000) стално расте и остварује максимум 2008. године од 11 милиона USD. Већ следеће године извоз опада на 8,9 милиона USD, а 2009. године на око 6 милиона USD. Од увођења нецаринске мере 2011. године извоз керамичких блокова из Србије пада на само 3 милиона USD, да би се у наредним годинама тај износ кретао само око 2,2 милиона USD.

Слика 5.1. Извоз пива од слада из Србије у Босну и Херцеговину, у хиљадама USD

Извор: Ауторов приказ према подацима Републичког завода за статистику Србије.

У трговини са Македонијом смо посматрали извоз пшенице из Србије у ову државу. Такође, на слици 5.2., видимо динамичан раст извоза из Србије после потписивања ЦЕФТА споразума, али од 2009. године наш извоз бележи значајан пад. Наиме, од 2010. године, сваке године до данас Македонија уводи неки облик нецаринске заштите који извоз брашна из Србије држи на нижем нивоу, у интервалу 10-12 милиона USD.

Слика 5.2. Извоз брашна од пшенице из Србије у Македонију, у хиљадама USD

Извор: Ауторов приказ према подацима Републичког завода за статистику Србије.

Да су све земље чланице ЦЕФТА 2006 и чланице Светске трговинске организације ово питање се не би постављало. Наиме, у СТО постоји веома ефикасан механизам за решавање спорова, па би се проблеми у регионалној трговини могли изнети у овом форуму, и по потреби могао покренути и одговарајући спор. Чланство у СТО је предуслов за чланство у Европској унији, и без одређеног искуства као чланице у овој организацији земља кандидат за чланство у ЕУ не може затворити преговарачко поглавље 30 – Економски односи са иностранством. Због тога је неопходно да Србија што пре заврши преговоре и постане чланица Светске трговинске организације.

Под окриљем Светске трговинске организације постоје правила која регулишу традиционалне нецаринске баријере и техничке баријере трговини. Велики проблем у светској трговини остају административне баријере трговини које су до скоро биле једина нерегулисани део нецаринских баријера у међународној трговини. У Светској трговинској организацији је 2013. године усвојен Споразум о олакшавању трговинских токова (eng. *Trade Facilitation Agreement – TFA*), који је 22. фебруара 2017. године ступио на снагу. Он значајно доприноси уклањању административни баријера у трговини између земаља чланица Светске трговинске организације. Проблем је што половина потписница ЦЕФТА 2006 споразума још нису чланице Светске трговинске организације па он не може помоћи у уклањању административних баријера у оквиру ЦЕФТА 2006. Због тога ће једна од тема у оквиру ЦЕФТА 2006 која ће бити разматрана решавање и ових баријера у оквиру самог споразума, а не на основу споразума под окриљем Светске трговинске организације.

Табела 5.1. Категоризација одабраних мера Олакшавања трговинских токова у ЦЕФТА 2006

Мере	AL	BA	MK	ME	RS	XK*
Обавезујућа обавештења	Б	Ц	А	А	Б	Ц
Обрада пре доласка	Б	Ц	А	Ц	Б	Б
Ревизија после царинења	А	Ц	А	Б	Б	Б
Овлашћени привредни субјекти	Б	Ц	А	А	А	Б
Јединствени шалтер	Ц	Ц	А	Ц	Ц	Ц

Извоз: Процена стања мера Олакшавања трговинских токова од стране потписница ЦЕФТА 2006, наведено према: *Predrag Bjelić, Trade Facilitation and Non-Tariff Measures in Beverages and Auto-Parts Supply Chains in CEFTA – Regional Analysis and Policy Recommendations*, GIZ, June 2016, p. 67.

Од најзначајнијих мера за олакшавање трговинских токова Србија за сада једино има потпуну примену прописа везаних за Овлашћене

привредне субјекте (*Authorized Economic Operators* – АЕО). У осталим областима је потребно одређено време да се мере примене, а у случају јединственог шалтера потребно је и време и техничка помоћ.

6. Берлински процес и регионални економски простор

Иако је Србија започела процес европских интеграција још 2000. године овај процес је веома успорен. Спољнотрговински режим Србије са Европском унијом су прво регулисале *Аутономне трговинске мере (АТМ)*, једностране мере ЕУ које су Србији омогућиле извоз свих производа на тржиште ЕУ без царина и квота, сем пар тзв. осетљивих производа.

Прави уговорни однос између Србије и ЕУ почиње закључењем *Споразума о стабилизацији и придруживању* 2009. године. У овај споразум су преточене све концесије које је ЕУ одобрила Србији са Аутономним трговинским мерама, али сада је Србија била у обавези да либерализује приступ свом тржишту за предузећа из ЕУ, у прелазном периоду од 6 година. Зона слободне трговине за индустријске производе између Србије и ЕУ је комплетирана 31. децембра 2013. године.

Следећи значајан корак је било добијање статуса кандидата и Србија је почела преговоре у учлањењу у ЕУ. Ти преговори подразумевају усклађивање 35 области (тзв. поглавља) која се морају ускладити са правним тековинама ЕУ. На овом путу често долази до застоја из политичких разлога, али постоје и проблеми које треба решити и у економској области. Наиме, преговори везани за поглавље 30 – Економски односи са иностранством – су у веза са чланством земље кандидата у СТО¹⁵. Наиме, Србија неће моћи затворити ово поглавље без одређеног времена проведеног у чланству СТО. Најзначајнија промена у спољнотрговинској политици ће уследити кад Србија постане чланица ЕУ јер ће постати део царинске уније и на институције ЕУ ће пренети право на креирање и извршење спољнотрговинске политике за своју територију.

Царинска унија (eng. *Customs Union*) је виши ниво регионалне сарадње који искључује могућност да чланица овог нивоа интеграције буде чланица неколико регионалних економских интеграција. Наиме, док зона слободне трговине (eng. *Free Trade Area*) подразумева само потпуну либерализацију трговине у оквиру регионалне економске интеграције

15 Више у: Предраг Бјелић, Значај учлањења Србије у Светску трговинску организацију за процес преговора Србије са Европском унијом, Интенет, www.ресецарцхgate.нет/публикацион/287204452_Значај_учлањења_Србије_у_Светску_трговинску_организацију_за_процес_преговора_Србије_са_Европском_унијом.

(интратрговинске трговине), царинска унија је виши ниво који подразумева и потпуну либерализацију интратрговинске трговине али и успостављање заједничке екстерне царинске тарифе према трећим земљама коју морају да примењују све чланице царинске уније. Царинска унија значи креирање јединствене царинске територије, као јединственог субјекта међународне трговине, и увођење заједничке спољнотрговинске политике. Док код зоне слободне трговине земља чланица зоне још увек води самосталну спољнотрговинску политику, код царинске уније учествује у креирању и спровођењу заједничке спољнотрговинске политике. ЦЕФТА 2006 представља зону слободне трговине.

Табела 6.1. Нивои регионалне економске интеграције

Ниво интеграције	НИЖИ НИВОИ ИНТЕГРАЦИЈЕ		ВИШИ НИВОИ ИНТЕГРАЦИЈЕ		
	Вишестрани споразум о регионалној либерализацији трговине	Зона слободне трговине (Free Trade Area – FTA)	Царинска унија (Customs union – CU)	Заједничко тржиште (Common market – CM)	Економска унија (Economic union – EU)
Преференције					
Делимична либерализација интра-регионалне трговине	X				
Потпуна либерализација интра-регионалне трговине		X	X	X	X
Заједничка екстерна царинска тарифа			X	X	X
Слободно кретање фактора производње у региону				X	X
Монетарна унија и јединствена валута					X
ЗАЈЕДНИЧКА СПОЉНОТРГОВИНСКА ПОЛИТИКА			X	X	X

Извор: Према Предраг Бјелић, Међународна трговина, Четврто издање, Центар за издавачку делатност Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2018.

Виши нивои регионалне економске интеграције поред царинске уније укључују и заједничко тржиште (eng. *Common Market*) и економску унију (eng. *Economic Union*). Сваки виши ниво укључује претходни ниво и уводи додано још један елемент либерализације. Код заједничког тржишта тај додатни елемент је слободно кретање фактора производње (капитала и рада), док је код економске уније тај додатни елемент монетарна унија. Сви ови нивои интеграције подразумевају заједничку спољнотрговинску политику.

У једном тренутку је дошло до успоравања на путу ка ЕУ, без јасне перспективе у будућности, када је нови Председник Европске комисије *Jan-Claude Juncker* 2014. године наговестио да у наредних пет година неће бити новог проширења¹⁶. У овом периоду **Берлински процес**, који је иницирала немачка канцеларка госпођа Меркел, је отпочео састанком на врху земаља Западног Балкана са представницима Европске комисије, Немачке, Аустрије, Француске, Словеније и Хрватске 28. августа 2014. Том приликом госпођа Меркел је изјавила да “Све државе западног Балкана требале би имати прилику да се придруже ЕУ ако испуњавају захтеве за приступање”¹⁷. Берлински процес иако је био намењен да служи као привремена замена за успорено проширење ЕУ, он се ипак претворио у сталну платформу за политичку, инфраструктурну и економску сарадњу.

Земље из ЕУ укључене у берлински процес представљају најзначајније привредне партнере земаља Западног Балкана. У наредној табели видимо значајно учешће у трговини ови 6 партнера, често преко 50% укупног извоза робе појединачне привреде са Западног Балкана, а у случају Србије тај удео од око 40% њеног извоза робе, што је веома значајан проценат за ту најзначајнију привреду у региону. Ово учешће је једино мање у случају Црне Горе и Косова*, где у ствари други партнери ЦЕФТА 2006 имају кључну улогу у њиховом извозу робе.¹⁸

Табела 6.2. Извоз робе земаља Западног Балкана у земље партнере у Берлинском Процесу 2015, у хиљадама USD

	Извоз								
	DE	IT	AT	FR	SI	HR	Укупно	Свет	Удео
AL	60.951	924.923	17.839	33.115	3.775	3.910	1.044.513	1.929.657	54,1
BA	591.858	726.064	499.002	71.783	632.747	528.333	3.049.787	5.099.118	59,8
MK	1.990.053	181.363	40.632	39.225	55.727	80.033	2.387.033	4.489.934	53,2
ME	16.635	44.593	2.645	5.107	13.289	3.479	85.748	353.080	24,3
XK*	12.700	21.200	13.300	6.050	2.170	3.200	58.620	351.530	16,7
RS	1.672.588	2.162.974	352.010	409.854	416.858	443.109	5.457.393	13.378.934	40,8

Извор: UNCTADstat, Интернет, <http://unctadstat.unctad.org> i *Kosovo Agency of Statistics (ASK)*.
Примедба: Подаци за Косово* су претворени из ЕУР користећи курс на дан 31.12.2015 са www.x-rates.com

16 *Speech in European parliament, Strasbourg, 15 July 2014.*

17 *Final Declaration by the Chair of the Conference on the Western Balkans, Berlin, 28.08.2014, Internet, <https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Pressemitteilungen/BPA/2014/2014-08-28-balkan.html>.*

18 Више у: *Jelica Minić (editor), Stocktaking of the Berlin Process, Foreign Policy Papers 01/17, European Movement in Serbia, April 2017, Internet, www.researchgate.net/publication/315932626_Stocktaking_of_the_Berlin_Process.*

Други састанак на врху Берлинског процеса организован је 27. августа 2015. године у Бечу, а резултат овог самита био је договор о специфичним регионалним транспортним и енергетским приоритетним пројектима. Такође на маргинама Самита у Бечу основан је Коморски инвестициони форум привредних комора Западног Балкана. Трећи самит Берлинског процеса организован је у Паризу 4. јула 2016. године. Француска је у Паризу поздравила шефове влада, министре иностраних послова и министре економије Албаније, Босне и Херцеговине, Косова*, Македоније, Црне Горе, Србије, Хрватске, Словеније, Аустрије, Немачке, Италије и представника Европске уније и међународних финансијских институција. Док су два претходна самита довела до напретка у областима као што су сарадња младих и повезивање у области транспорта и енергије, самит у Паризу наглашава важност привредне сарадње. Јасно је наведено да будућност Западног Балкана лежи у европским интеграцијама и у привредној сарадњи у оквиру региона. Регионална сарадња је наглашена као кључни елемент за привредни раст Западног Балкана, јер води ка повећању повезаности између становништва, порасту прекограничних и вишедржавних иницијатива као и заједничких улагања.

Стране уговорнице ЦЕФТА 2006 поздрављајући закључке Самита за западни Балкан у Паризу од 4. јула 2016. године са задовољством су потврдиле **продубљивање привредне сарадње** између њих.¹⁹ Неки **нови предлози** сугеришу да ће следећи логични корак у даљој трговинској интеграцији ЦЕФТА 2006 бити успостављање царинске уније, а први је то предложио тадашњи премијер Србије господин Александар Вучић.²⁰ Постоје идеје чак да привреде западног Балкана треба да успоставе и заједничко тржиште у региону. Идеју је покренуо комесар ЕУ Јоханес Хан на самиту Западно балканске шесторке (WB6) у Сарајеву у марту 2017. године, где је изјавио: “Предлажемо заједничко тржиште за западни Балкан”. Он је рекао да то уклања све препреке у интрарегионалној трговини ЦЕФТА и да би функционисало као унутрашње тржиште ЕУ. Ово заједничко тржиште на Балкану ће бити атрактивније за ЕУ и инвеститоре из других земаља. Он је предложио да се у будућности ово заједничко тржиште на Балкану може интегрисати у унутрашње тржиште ЕУ, нешто слично вежи која са ЕУ има Европско удружење за слободну трговину (*European free Trade Association - EFTA*).

19 ЦЕФТА, *Ministerial Conclusions, Tenth Joint Committee Meeting*, Podgorica, 09 december 2016, p.1.

20 Вучић, Мој сан је царинска унија Балкана али не Југославија, Блиц, Интернет, <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-moj-san-je-carinska-unija-balkana-ali-ne-jugoslavija/4ves7qh>.

Ове две иницијативе, Вучићева и Ханова, су иницијативе које позивају на продубљивање регионалне сарадње, у смислу да се иде даље у нивоима регионалног економског интегрисања. Без обзира ако би се изабрала царинска унија или заједничко тржиште оба нивоа представљају више нивое регионалног економског интегрисања, који подразумевају успостављање јединствене царинске територије у регион и креирање и вођење заједничке спољнотрговинске политике.

Подизање ЦЕФТА 2006 на виши ниво интеграције подразумева много веће *изазове* за све земље Западног Балкана, а посебно за Србију као једну од највећих привреда, најближих чланству у ЕУ и са проблемом статуса Косова*. Ти изазови укључују следеће:

- да ли је Србија спремна да уђе у стварање јединствене царинске територије са земљама Западног Балкана, преносећи на њу право да креира и реализује спољнотрговинску политику, и при томе изгуби свој спољнотрговински суверенитет;
- да ли Србија може са земљама Западног Балкана да креира Заједничку спољнотрговинску политику, укључујући и Косово* чије институције би морала да призна за равноправне а Косово* за равноправну страну;
- да ли ће Србија успети да са земљама Западног Балкана договори заједничку екстерну царинску тарифу, да уједначе стопе које примењују са трећим државама, када земље имају разнолике трговинске интересе (подсетимо да су Србија и Црна Гора од 2000. до 2003. покушавале да хармонизују своје царинске режиме и у томе нису успеле, па како ће то бити могуће са још 5 партнера);
- да ли је Србија спремна да поново преговара све спољнотрговинске споразуме који су на снази, укључујући и ССП са Европском унијом, као и споразум са Руском федерацијом, земљама ЕФТА, Турском и друге;
- да ли је Србија спремна да свој индивидуални пут ка ЕУ, где је једна од најнапреднијих уз Црну Гору, замени заједничким путем нове царинске уније ка ЕУ, који диктира најмање напредна чланица (тзв. ефекат конвоја);
- да ли је Србија спремна да још једном пролонгира чланство у Светској трговинској организацији стварањем нове царинске територије и субјекта међународне трговине?

На све ове дилеме одговор се нуди у наредној табели где смо јасно специфицирали разлике између зоне слободне трговине, као нижег облика регионалног економског интегрисања, и царинске уније односно заједничког тржишта, као виших нивоа регионалног економског интегрисања.

Табела 6.3. Разлике између унапређења ЦЕФТА 2006 на постојећем нивоу зоне слободне трговине и на вишим нивоима регионалне економске интеграције

Зона слободне трговине	Царинска унија / Заједничко тржиште
Земље чланице су посебне царинске територије	Земље чланице чине ЈЕДИНСТВЕНУ царинску територију
Самостална спољнотрговинска политика	ЗАЈЕДНИЧКА спољнотрговинска политика
Земље чланице имају своју царинску тарифу	Усваја се заједничка екстерна царинска тарифа
Постојећи спољнотрговински споразуми са трећим државама остају на снази	Постојећи спољнотрговински споразуми се морају поново преговарати
Земље самостално примењују ССП са ЕУ	Поновно преговарање укључује и ССП са ЕУ
Чланство у ЕУ појединачна ствар сваке земље	Чланство у ЕУ за целу интеграцију
Земље чланице самостално имају односе са WTO	Мора се поново преговарати када било која чланица интеграције приступа WTO

Подизање регионалне интеграције ЦЕФТА 2006 носи и своје предности у погледу веће царинске територије, уклањања граница и свих других баријера у интрарегионалној трговини, веће атрактивности за стране директне инвестиције и слично, али остаје питање да ли се то исплати јер се ради о једној привременој интеграцији чије све чланице теже чланству у Европској унији. Подизање ЦЕФТА 2006 на виши ниво интеграције би водило одлагању чланства у ЕУ и вероватно би подразумевало да цела ЦЕФТА 2006 постане чланица ЕУ у будућности а не њене чланице појединачно. Реалнији је сценарио да ЦЕФТА 2006 буде придружена јединственом тржишту ЕУ, као што је то ЕФТА путем споразума о Европском економском простору.

Вероватно су предлагачи унапређења сарадње мислили на проширење регионалне сарадње, увођењем нових области у којима се трговина либерализује. То би подразумевало да ЦЕФТА 2006 остане на нивоу зоне слободне трговине али да се либерализују и друге области сем робе, која укључује индустријске и пољопривредне производе. За овај вид интеграције користи се назив **регионални економски простор** (*Regional Economic Area*).

Четврти самит Берлинског процеса је одржана Трсту 12. јула 2017. године, а домаћин скупа је била Италија. Он је имао више економских питања на дневном реду, а домаћин је поновио важност пословног окружења, иновација и развоја малих и средњих предузећа (МСП) за привреде Западног Балкана. Овај скуп је био изузето важан у даљем развоју регионалне сарадње, на основама ЦЕФТА и ЕУ правила, либерализацију треба извршити у областима робе, услуга, инвестиција и квалификација и кретања радне снаге. Најзначајнији закључак је у овом погледу је усвајање вишегодишњег Акционог плана за регионални економски простор (енг. *Action Plan for a Regional Economic Area*) који је израдио Регионални савет за сарадњу (RCC) који води продубљивању регионалне сарадње и покрива сем трговине и инвестиције, мобилност и дигиталну привреду. Истиче се да ово подубљење регионалне економске сарадње није ни алтернатива ни паралелан процес европским интеграцијама.²¹ Овиме неке регионалне интеграције, као RCC, добијају више на значају и ЦЕФТА се препознаје као главни облик трговинске сарадње у региону.

Након комплетирања зоне слободне трговине за робу Акциони план за регионални економски простор предвиђа унапређење постојеће ЦЕФТА 2006 на нову зоне слободне трговине уз додавање нових области у којима се либерализују економски односи (тзв. ЦЕФТА плус обавезе). Нове области сарадње у којима се либерализација већ дуже време преговара су услуге и мере за олакшавање трговинских токова (Додатни протоколи уз ЦЕФТА 2006 број 6 и 5).²²

Либерализација *трговине услугама* у оквиру ЦЕФТА региона ће бити значајан стимуланс порасту укупне интрарегионалне трговине и чвршћем повезивању ЦЕФТА 2006 земаља потписница. Очекује се либерализација трговине у великом броју сектора услуга. Преговори у овом пољу су већ окончани, а закључење и ступање на снагу додатног протокола 5 предвиђено је за 2018. годину.

Али осим ових формалних предуслова важно је створити и друге предуслове да ова трговина заживи, наиме пружање неких услуга које су везане за професионалне квалификације нису могуће без међусобног признавања професионалних квалификација у ЦЕФТА 2006. RCC је

21 Internet, <http://europa.rs/speech-by-johannes-hahn-at-the-western-balkans-six-leaders-summit/?lang=en>.

22 Trieste Western Balkans Summit 2017 – Declaration by the Italian Chair, Internet, <https://europa.rs/trieste-western-balkans-summit-2017-declaration-by-the-italian-chair/?lang=en>.

лансирао иницијативу и у овој области. Очекује се да ова иницијатива буде примењена до 2019. године. Уз ово важно је да буде реализована и иницијатива о међусобном признавању академских квалификација, што ће омогућити међусобно признавање диплома у земљама у регион. Важан аспект је омогућавање слободног кретања истраживача у регион, што ће поспешити научну сарадњу и створити основе за бржи развој и у сектору науке, а ово је планирано да се оствари до 2020. године.

Према истраживању OECD нецаринским баријерама у ЦЕФТА 2006 региону *административне баријере* су означене као најзначајније баријере у интрарегионалној трговини, док су техничке баријере у трговини најважније препреке када компаније из ЦЕФТА 2006 региона извозе своје производе на тржиште ЕУ. Ово је један од разлога због којих су стране потписнице ЦЕФТА 2006 започеле рад на олакшавању трговине у региону, процесу који ће водити укидању административних баријера у њиховој међусобној трговини. Само половина ЦЕФТА 2006 страна су чланице WTO, што онемогућава примену недавно усвојеног Споразум о олакшавању трговине у региону. Због тога је израђен нацрт Додатног протокола 5 уз Споразум ЦЕФТА 2006 посвећен олакшавању трговине у региону. Он треба да ступи на снагу током 2018. године. Крајњи рок примене неких од захтевнијих мера, као што је прихватање разних докумената у трговини или међусобно признавање Овлашћених привредних субјеката, је 2020. година. Примена овог протокола ће у значајној мери довести до олакшаног преласка робе преко граница у региону. Иако неће бити уклоњене граничне контроле, што би случај био у царинској унији, омогућио би се лакши проток робе у региону. У ову сврху је потребна већа сарадња царинских служби у региону, кроз размену информација о роби и ризицима, што подразумева примену програма SEED и SEED+. Важан сегмент у смањењу контрола на границама је правилна примена управљања ризиком на царини и координација овог процеса у свим потписницама ЦЕФТА 2006.

За уклањање техничких препрека у трговини, које неке ЦЕФТА 2006 стране уговорнице користе као протекционистичку меру, значајно је установљење новог *механизма за решавање спорова у оквиру ЦЕФТА 2006*. Наиме, садашњи систем за решавање спорова подразумева да све ЦЕФТА 2006 стране гласају за одлуку у решавању спорова, где једна од њих крши правила овог споразума. Нови систем за решавање спорова у ЦЕФТА 2006 треба да буде заснован на систему за решавање спорова који постоји у WTO, који мора бити много ефикаснији од постојећег система за решавање спорова који сада постоји у ЦЕФТА.

Значајан фактор који даје динамику трговини у оквиру региона али и у односима са ЕУ је *либерализација преференцијалних правила о пореклу*. Наиме све земље региона учествују у Регионалној конвенцији о пан-евромедитеранским преференцијалним правилима о пореклу која је ступила на снагу 2015. године. Потписнице Конвенције су ЕУ, ЕФТА државе, Фарска острва, медитеранске земље потписнице Барселонске декларације (земље Северне Африке) и земље Западног Балкана које учествују у процесу стабилизације и придруживања ЕУ. Циљ ове конвенције је да замени постојеће протоколе о пореклу у свим споразумима о слободној трговини између страна уговорница ПЕМ конвенције - јединственим правним инструментом којим су утврђена правила о пореклу. Крајњи циљ је креирање једне велике зоне дијагоналне кумулације (спајање ПЕМ и САП кумулативне зоне). Овом конвенцијом се омогућује тзв. регионална односно дијагонална кумулација порекла производа за земље које у њој учествују и имају уједначена правила о пореклу. ПЕМ конвенција на овај начин ствара додатне услове за либерализацију трговине између земаља потписница, шири приступ тржиштима и економску и политичку интеграцију. У оквиру ЦЕФТА предвиђена је примена и принципа пуне кумулацијом у скорој будућности.

За Србију се ова конвенција односи на земље са којима наша земља има потписане споразуме о слободној трговини, земље морају имати уједначена правила о пореклу како би се кумулација порекла омогућила. Србија још увек нема овакве споразуме са земаљама потписницама Барселонске декларације, али ПЕМ конвенција отвара могућност за проширивање зоне дијагоналне кумулације порекла робе и са тим државама, уколико у будућности са неком од њих буде закључен уговор о слободној трговини. Ово је изузетно значајно за Србију јер се повећава број производа које може извозити на тржиште ЕУ, земаља ЕФТА и партнера у ЦЕФТА 2006.

Значајан сегмент који је предвиђен акционим планом за стварање регионалног економског простора је и либерализација кретања капитала у оквиру ЦЕФТА 2006. Ово би омогућило већу размену приватног капитала између потписница ЦЕФТА 2006, али и значајнији прилив страног приватног капитала изван ЦЕФТА. Предвиђено је да се Акциони планови на националном нивоу израде већ током 2018. године. За Србију као најзначајнију привреду у региону је у интересу да се омогући размена приватног капитала са земаљама у региону ЦЕФТА јер је после трговине робом то логичан наставак привредне сарадње, посебно када су потенцијали трговине у региону смањени.

Један од најважнијих корака у стварању повољног пословног окружења на западном Балкану за привредни раст и привлачење страних инвестиција је Коморског инвестиционог форума (КИФ) западног Балкана, успостављен у оквиру берлинског процеса. КИФ је створен на заједничкој иницијативи Привредне коморе Србије и Привредне коморе Косова уз подршку европских партнера (EUROCHAMBERES и привредних комора Аустрије и Немачке). Чланови КИФ-а су коморе шест западно-балканских привреда, али и коморе Хрватске и Словеније. КИФ је омогућио ефикаснију међукоморску сарадњу на различитим нивоима и отворио нове могућности за јаче умрежавање пословних заједница региона кроз утицај на отклањање преосталих препрека за развој регионалне економске сарадње и побољшање пословно-инвестиционе климе на тржиштима региона. Овај форум је успостављен да осигура укључивање предузећа у развоју постојећих и будућих инфраструктурних пројеката у региону. Као представници пословних заједница, привредне коморе сакупљене у КИФ значајно доприносе напорима за нормализацију односа у региону. КИФ као регионална платформа обухвата око 350.000 компанија, од којих је већина мала и средња предузећа.

Закључци

Република Србија се као субјект међународне трговине јавља од 2000. године. Као најзначајније партнере у спољнотрговинској размени има земље Европске уније (ЕУ) и земље региона чланице Споразума о слободној трговини у централној Европи, измењеног 2006. године (ЦЕФТА 2006). У садашњој ЦЕФТА Србија има доминантан положај, као највећа и најразвијенија привреда у региону, што се осликава кроз све већи суфицит у трговини са земљама потписницима ЦЕФТА 2006. Појединачно најзначајнија извозна тржишта Србије у региону су Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија али и Косово*.

Србија има још увек слабо развијену спољну трговину, испод нивоа који се очекује од једне земља са сличним привредним развојем и величином привреде и производних ресурса. У спољној трговини Србија остварује стални дефицит. Оно што охрабрује је да се после светске економске кризе из 2009. године дефицит стално смањује. То је резултат сталног дефицита у трговини робом. Насупрот томе, Србија углавном остварује суфицит у трговини услугама (дефицит је забележен само током светске економске кризе).

И Србија се све више интегрише у структуре глобалних производних ланаца и што је повезано са све већим страним улагањима у земљу. Максималан ниво извоза полупроизвода, остварен 2014. године, износио је око 50% од укупног робног извоза Србије. Као и у случају спољне трговине робом Србија остварује сталне дефиците у размени полупроизвода са светом.

Циљ ЦЕФТА 2006, као измењеног ЦЕФТА споразума, је било стварање зоне слободне трговине између земаља чланица до 31. децембра 2010. године за робу, што је и остварено. У међувремену је у фебруару 2011. године потписан додатни протокол који даље либерализује трговину пољопривредним производима у оквиру ЦЕФТА 2006 интеграције. Планира се и укључење услуга у овај аранжман, али и олакшавање трговине у региону у блиској будућности. ЦЕФТА 2006 споразум креира субрегионалну трговинску интеграцију у Европи, на подручју Западног Балкана, која је привременог карактера и постојаће све док све земље Западног Балкана не постану чланице ЕУ.

Вредност робног извоза ЦЕФТА 2006 остварује континуиран раст, који је нарочито био изражен у првим годинама након потписивања споразума. Просечна годишња вредност извоза у периоду након потписивања ЦЕФТА 2006 споразума је више него удвостручена у односу на посматрани период до 2006. године.

ЦЕФТА2006 у посматраном периоду 2006-2016. остварује бржи раст извоза како у односу на ЕУ, тако и у односу на укупни светски извоз, чему је допринело интензивирање међусобне размене земаља унутар ЦЕФТА 2006 након потписивања споразума. И поред значајног раста њихове интрарегионалне трговине, учешће земаља ЕУ у укупном извозу ЦЕФТА 2006 континуирано и динамичније расте.

Спољнотрговинска размена Републике Србије са земљама ЦЕФТА 2006 у 2017. години за 28% је виша него у години потписивања ЦЕФТА 2006 споразума. Од укупне вредности робне размене са наведеном интеграцијом, извоз чини 76% те размене, и он је повећан у односу на 2006. за 52%. Динамику извоза Србије у земље ЦЕФТА 2006 одликује значајан раст у прве две године након потписивања споразума, а затим и период споријег темпа раста, што је у целини посматрано за период 2006-2017. резултирало просечним годишњим растом од 5,7%. Србија бележи континуиран раст суфицита робне размене са ЦЕФТА 2006.

У структури по секторима СМТК, у укупном извозу Србије и у извозу у ЦЕФТА 2006 доминирају исти сектори (машине и транспортни уређаји, храна и живе животиње и израђени производи сврстани по материјалу), само што се њихов ранг разликује. Док су у укупном извозу Србије најзаступљенији машине и транспортни уређаји, у њеном извозу у ЦЕФТА 2006 доминира храна и живе животиње. Та два сектора бележе највећи суфицит у размени са ЦЕФТА 2006, док сектор 3 - Минерална горива, мазива и сродни производи, као и 9 - Производи непоменути, бележе дефицит у већем делу периода. У оквиру сектора Храна и живе животиње, Србија највише извози у земље ЦЕФТА2006 производе из следећих одсека: житарице и производи на бази житарица, месо и прераде од меса и поврће и воће. На нивоу одсека СМТК евидентно је да је број одсека који бележе дефицит у размени са партнерима ЦЕФТА 2006 значајно редукован (са десет 2006. на четири 2016).

Када разматрамо конкурентност можемо закључити да је Србија на глобалној листи конкурентности знатно испод просека земаља ЕУ (према GCI). Штавише, у већем делу посматраног периода, Србија је остваривала

вредности ниже и од просека осталих чланица ЦЕФТА 2006. У последње четири години евидентни су позитивни помаци у погледу глобалне конкурентности Србије, јер је у 2017. вредност GCI за Србију први пут већа је од просека осталих земаља ЦЕФТА2006. И поред побољшања глобалне конкурентности Србије, постоје стубови у којима су вредности индекса и даље мање од просека ЦЕФТА 2006 (Институције, Ефикасност тржишта роба, Развијеност финансијског тржишта, Технолошка опремљеност и Софистицираност пословања).

Детаљнијом анализом индекса омогућавања трговине (ЕТИ) по стубовима, закључује се да је код стуба Приступ иностраном тржишту, суочавање са царинским препрекама разлог ниже вредности индекса у односу на просечан ниво за остале потписнице ЦЕФТА 2006.

Према индикаторима у оквиру ТРИ, највећу позитивну промену (порастан учешћа) извоза Србије на светском тржишту остварио сектор Транспортна средства, док је негативна тенденција у периоду 2010-2014. забележена је у секторима Минерали и Полупроизводи са смањењем учешћа извоза на светском тржишту. Према укупној вредности ТРИ (индекс стања за 2014.) најбоље пласирани извозни сектори Србије су Прерађена храна и Полупроизводи, док је узимајући у обзир динамику трговинских перформанси Србије (индекс промене у извозним перформансама), најбоље резултате постигао сектор Транспортна опрема (Србија заузима 28. место од укупно 150 земаља).

Покривеност увоза извозом бележи раст у размени Србије са светом, и са нивоа од 49% у 2006. расте на 59% у 2011. и 77% у 2017. години. Растућа тенденција покривености увоза извозом присутна је и у размени са ЦЕФТА 2006, а индекси већи од 100 указују на знатно бољу позицију Србије у размени са овом интеграцијом, него у односу на њену укупну размену са светом.

Анализом вредности индекса RCA на нивоу сектора СМТК, уочава се да је у посматраном периоду дошло до промена у броју и значају сектора са аспекта компаративних предности у извозу Србије у односу на ЦЕФТА 2006. У периоду 2009-2011. године Србија је имала компаративне предности у три сектора (Храна и живе животиње, Животињска и биљна уља, масти и воскови и Израђени производи сврстани по материјалу), да би у последње три године посматрања број сектора СМТК био повећан на пет и поред наведених укључио и секторе Машине и транспортна средства и Пића и дуван. Секторска структура компаративних предности Србије

у односу на ЦЕФТА 2006 није стална, већ је временом дошло до промена сектора у којима Србија остварује компаративне предности.

Међу првих 15 земаља света које су најзначајније по укупном извозном потенцијалу Србије налазе се три чланице ЦЕФТА 2006: БиХ, Црна Гора и Македонија и према том критеријуму налазе се на 4., 6. и 10. позицији. Према прорачунима ИТС, од укупног потенцијала извоза Србије у посматране три земље, неискоришћени део износи 36,1% у Македонију, 32,2% у БиХ и 21,1% у Црну Гору. Анализа резултата на нивоу производа показује да се међу производима са највећим неискоришћеним извозним потенцијалима Србије у посматране чланице ЦЕФТА 2006, налазе путнички аутомобили и друга моторна возила за превоз лица.

На основу квантитативне анализе, уочава се да још увек постоји значајан потенцијал унапређења сарадње са ЦЕФТА 2006 партнерима. Међутим, простоје бројне препреке у трговини са њима које треба уклонити, и најчешће спадају у групу нецаринских баријера.

Неке од препрека у трговини са ЦЕФТА 2006 настају у право у процесу приступању земаља нашег региона Европској унији. Наиме, због различите динамике усклађивања стандарда земаља кандидата са стандардима ЕУ, јављају се све веће разлике у стандардима између земаља нашег региона, које стварају техничке баријере у трговини са ЦЕФТА 2006. Истражујући нецаринске баријере у ЦЕФТА 2006, се констатује значајно присуство техничких баријера у трговини у оквиру ЦЕФТА региона, везано за трговину пићима и ауто деловима, које се заснивају на испуњавању одређених стандарда, захтевима за означавањем и слично. Највећи проблем представља прибављање сертификата о квалитету производа, који се не признају у различитим ЦЕФТА привредама. Како би се констатоване баријере уклониле, део предложених мера лежи у области мера за олакшавање трговинских токова.

У оквиру ЦЕФТА 2006 јављају се и друге нецаринске баријере које стране уговорнице уводе да би онемогућиле извоз појединих производа из земаља партнера. Процес решавања спорова у ЦЕФТА 2006 се показао као веома неефикасан, па је једна од приоритетних области да се у будућности ради на унапређењу механизма за решавање тих спорова.

Под окриљем СТО постоје правила која регулишу традиционалне нецаринске баријере и техничке баријере трговини. Велики проблем у светској трговини остају административне баријере трговини. Споразум о

олакшавању трговинских токова усвојен 2013, а ступио на снагу 2017. године значајно доприноси уклањању административних баријера у трговини између земаља чланица СТО. Будући да половина потписница ЦЕФТА 2006 споразума још нису чланице СТО, важна тема у оквиру ЦЕФТА 2006 мора бити решавање и ових баријера у оквиру самог споразума, а не на основу споразума под окриљем СТО.

Прави уговорни однос између Србије и ЕУ почиње закључењем Споразума о стабилизацији и придруживању 2009. године. У овај споразум су преточене све концесије које је ЕУ одобрила Србији Аутономним трговинским мерама, али сада је Србија била у обавези да либерализује приступ свом тржишту за предузећа из ЕУ, у прелазном периоду од 6 година. Зона слободне трговине за индустријске производе између Србије и ЕУ је комплетирана 31. децембра 2013. године. Следећи значајан корак је било добијање статуса кандидата и Србија је почела преговоре у учлањењу у ЕУ. Ти преговори подразумевају усклађивање 35 области (тзв. поглавља) која се морају ускладити са правним тековинама ЕУ. Преговори везани за поглавље 30 – Економски односи са иностранством – су у веза са чланством земље кандидата у СТО. Наиме, Србија неће моћи затворити ово поглавље без одређеног временаведеног у чланству СТО. Најзначајнија промена у спољнотрговинској политици ће уследити кад Србија постане чланица ЕУ јер ће постати део царинске уније и на институције ЕУ ће пренети право на креирање и извршење спољнотрговинске политике за своју територију.

Берлински процес који је иницирала немачка канцеларка госпођа Меркел, је отпочео састанком на врху земаља Западног Балкана са представницима Европске комисије, Немачке, Аустрије, Француске, Словеније и Хрватске 28. августа 2014. Овај процес иако је био намењен да служи као привремена замена за успорено проширење ЕУ, он се ипак претворио у сталну платформу за политичку, инфраструктурну и економску сарадњу. Стране уговорнице ЦЕФТА 2006 поздрављајући закључке Самита за западни Балкан из Париза од 4. јула 2016. године са задовољством су потврдиле продубљивање привредне сарадње између њих.

Неки нови предлози сугеришу да ће следећи логични корак у даљој трговинској интеграцији ЦЕФТА 2006 бити успостављање царинске уније, а први је то предложио тадашњи премијер Србије господин Александар Вучић. Постоје идеје чак да привреде западног Балкана треба да успоставе и заједничко тржиште у региону. Идеју је покренуо комесар ЕУ Јоханес Хан

на самиту Западно балканске шесторке у Сарајеву у марту 2017. године. Подизање ЦЕФТА 2006 на виши ниво интеграције подразумева много веће изазове за све земље Западног Балкана, а посебно за Србију као једну од највећих привреда, најближих чланству у ЕУ и са проблемом статуса Косова*. Ти изазови укључују следеће:

- да ли је Србија спремна да уђе у стварање јединствене царинске територије са земљама Западног Балкана, преносећи на њу право да креира и реализује спољнотрговинску политику, и при томе изгуби свој спољнотрговински суверенитет;
- да ли Србија може са земљама Западног Балкана да креира Заједничку спољнотрговинску политику, укључујући и Косово* чије институције би морала да призна за равноправне а Косово* за равноправну страну;
- да ли ће Србија успети да са земљама Западног Балкана договори заједничку екстерну царинску тарифу, да уједначе стопе које примењују са трећим државама, када земље имају разнолике трговинске интересе;
- да ли је Србија спремна да поново преговара све спољнотрговинске споразуме који су на снази, укључујући и ССП са Европском унијом, као и споразум са Руском федерацијом, земљама ЕФТА, Турском и друге;
- да ли је Србија спремна да свој индивидуални пут ка ЕУ, где је једна од најнапреднијих уз Црну Гору, замени заједничким путем нове царинске уније ка ЕУ, који диктира најмање напредна чланица (тзв. ефекат конвоја);
- да ли је Србија спремна да још једном пролонгира чланство у Светској трговинској организацији стварањем нове царинске територије и субјекта међународне трговине?

Подизање регионалне интеграције ЦЕФТА 2006 носи и своје предности у погледу веће царинске територије, уклањања граница и свих других баријера у интрарегионалној трговини, веће атрактивности за стране директне инвестиције и слично, али остаје питање да ли се то исплати јер се ради о једној привременој интеграцији чије све чланице теже чланству у Европској унији.

Вероватно су предлагачи унапређења сарадње мислили на проширење регионалне сарадње, увођењем нових области у којима се трговина либерализује. То би подразумевало да ЦЕФТА 2006 остане на нивоу зоне слободне трговине али да се либерализују и друге области сем робе, која укључује индустријске и пољопривредне производе. За овај вид интеграције користи се назив регионални економски простор (*Regional Economic Area*).

Четврти самит Берлинског процеса је одржана Трсту 12. јула 2017. године, а домаћин скупа је била Италија. Овај скуп је био изузето важан у даљем развоју регионалне сарадње, на основама ЦЕФТА и ЕУ правила, либерализацију треба извршити у областима робе, услуга, инвестиција и квалификација и кретања радне снаге. Најзначајнији закључак је у овом погледу је усвајање вишегодишњег Акционог плана за регионални економски простор (енг. *Action Plan for a Regional Economic Area*) који је израдио Регионални савет за сарадњу (RCC) који води продубљивању регионалне сарадње и покрива сем трговине и инвестиције, мобилност и дигиталну привреду. Истиче се да ово подубљење регионалне економске сарадње није ни алтернатива ни паралелан процес европским интеграцијама.

ЦЕФТА, као зона слободне трговине, се препознаје и остаје главни облик трговинске сарадње у региону. Након комплетирања зоне слободне трговине за робу Акциони план за регионални економски простор предвиђа унапређење постојеће ЦЕФТА 2006 на нову зоне слободне трговине уз додавање нових области у којима се либерализују економски односи (тзв. ЦЕФТА плус обавезе). Нове области сарадње у којима се либерализација већ дуже време преговара су услуге и мере за олакшавање трговинских токова (Додатни протоколи уз ЦЕФТА 2006 број 6 и 5).

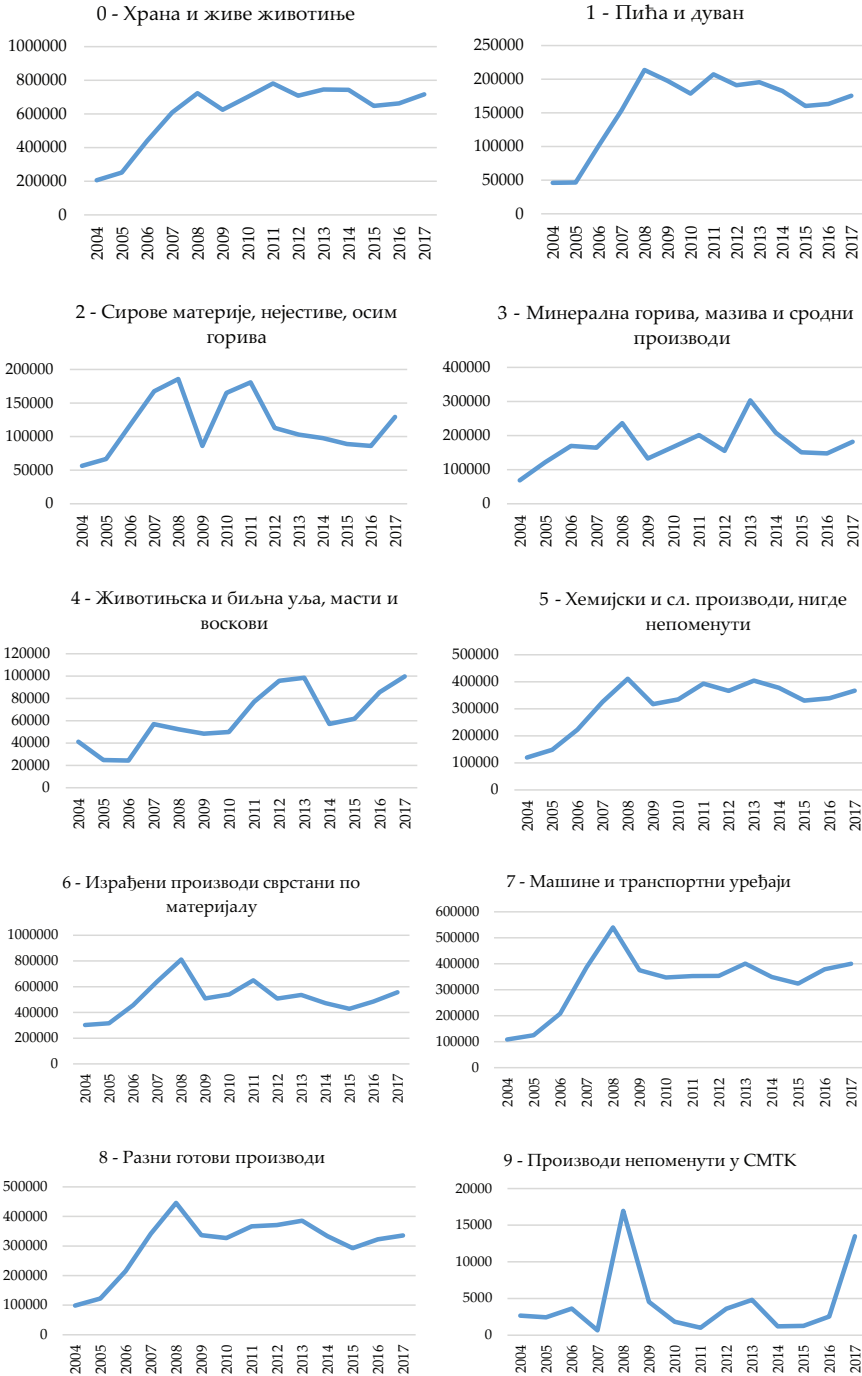
Литература

1. Бјелић, Предраг, *Међународна трговина*, Четврто издање, Центар за издавачку делатност Економског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2018.
2. Bjelić, Predrag, Towards a More Integrated Regional Market, in: Stocktaking of the Berlin Process, *Foreign Policy Papers no. 01/2017*, European Movement in Serbia, Belgrade, 2017, pp. 17-22.
3. Bjelić, Predrag (2016), *Trade Facilitation and Non-Tariff Measures in Beverages and Auto-Parts Supply Chains in CEFTA – Regional Analysis and Policy Recommendations*, UNCTAD and GIZ, June 2016.
4. Bjelić, Predrag, Danijela Jaćimović and Ivan Tašić, Effects of the World Economic Crisis on Exports in the CEEC: Focus On The Western Balkans, *Economic Annals*, Volume LVIII, No. 196 / January – March 2013, pp.71-98.
5. Bjelić, Predrag, Radmila Dragutinović Mitrović i Ivana Popović Petrović “Administrative Barriers to Trade as Predominant Non-Tariff Barriers in the Western Balkans Trade” International Conference for International Trade and Investments (ICITI 2013) Conference Proceedings, University of Mauritius and World Trade Organization, 4-6 September 2013, pp. 0-26. (ISSN 16941225).
6. Dragutinović-Mitrović, Radmila and Predrag Bjelić (2015) *Trade Regimes and Bilateral Trade in the EU Enlargement Process: Focus on the Western Balkans*, *ACTA OECONOMICA*, vol. 65 no. 2, pp. 249-270.
7. Decreux Y. and J. Spies (2016). Export Potential Assessments, A methodology to identify export opportunities for developing countries, http://exportpotential.intracen.org/media/1089/epa-methodology_141216.pdf.
8. Helmers C. and J-M. Pasteels (2006). Assessing Bilateral Trade Potential at the Commodity Level: An Operational Approach, ITC Working Paper, November 2006, Market Analysis Section (MAS), International Trade Center.
9. International trade center database, Internet, <http://exportpotential.intracen.org>.

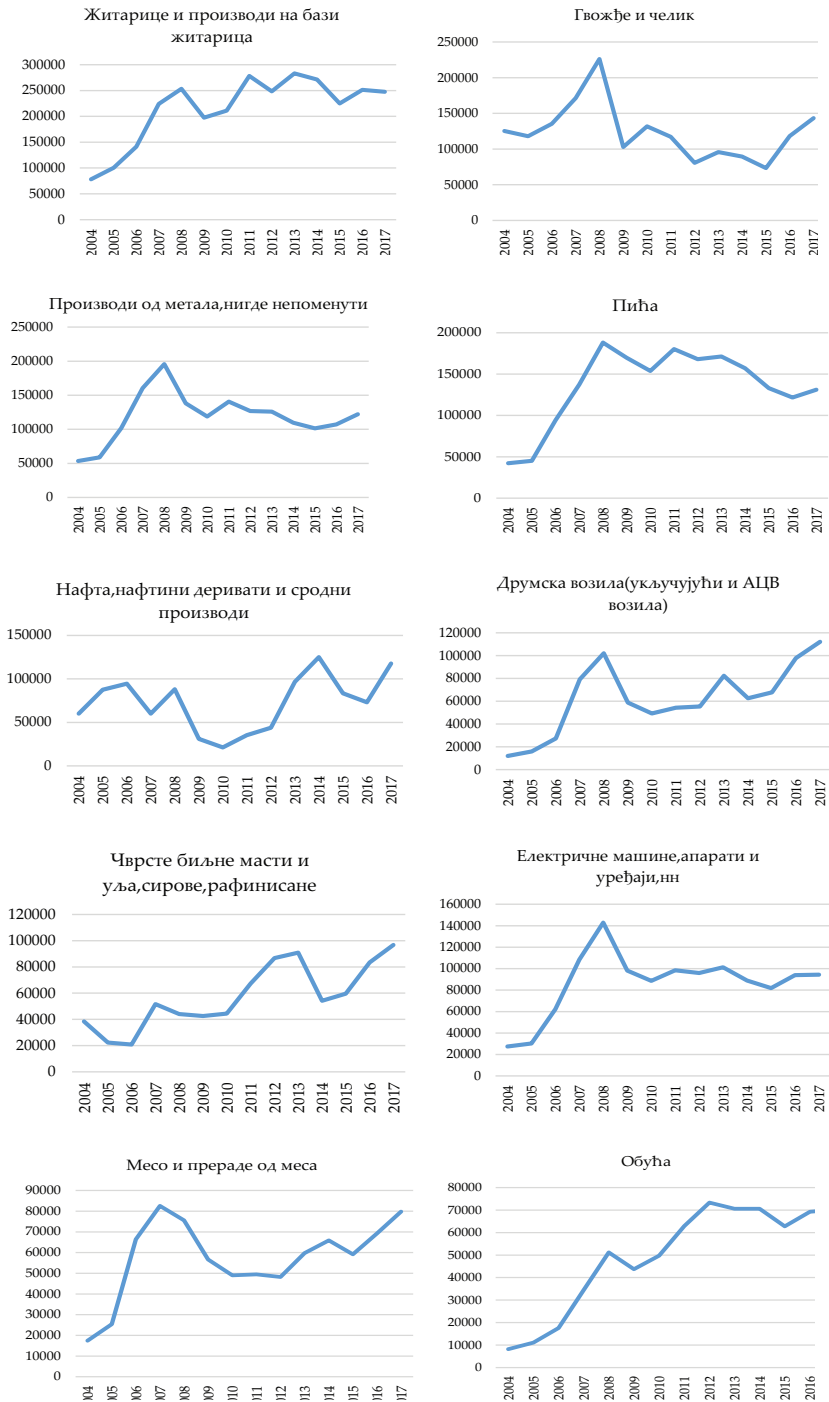
10. Народна банка Србије (НБС), база података, www.nbs.rs.
11. Републички завод за статистику Србије (РЗС), база података, <http://www.stat.gov.rs>.
12. UNCTAD Stat, Internet, <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.
13. UN COMTRADE database, Internet, <https://comtrade.un.org/>.
14. World Economic Forum, Global Competitiveness Index Reports (годишњи извештаји за период од 2006-2007. до 2017-2018.).
15. World Economic Forum, The Global Enabling Trade Report (2014, 2016).
16. World Bank, Doing Business Report, Washington DC, више година.
17. WTO, World Trade Profiles 2017, Geneva, 2017.
18. WTO, World Trade Statistical Review 2017, Geneva, 2017.

ПРИЛОГ

Слика А1. Извоз Србије у ЦЕФТА2006 – сектори СМТК (у хиљадама УСД)

Слика А2. Извоз Србије у ЦЕФТА2006, 2004-2017. – назначајнији одсеци СМТК

Табела А1. Стране подружнице по државама јединица крајње контроле подружнице у Србији, 2016.

	Број подружница	Број запослених лица	Промет	Вредност производње	Додата вредност	Трошкови запослених
Република Србија	2713	223125	3163174	2076645	597734	294229
Државе чланице ЕУ, укупно	2096	176910	2231247	1384466	424197	217010
Аустрија	217	13440	241255	122154	39950	19847
Белгија	26	9552	98001	26806	13365	7708
Бугарска	82	4402	25962	16634	4856	3575
Велика Британија	88	10562	132272	105479	29077	15169
Грчка	69	2056	34344	25821	5632	2587
Данска	21	1370	27099	16991	4268	2615
Италија	224	21819	235934	218954	46314	17289
Ирска	10	811	24069	17379	3192	1265
Кипар	132	8291	190989	65864	23566	12184
Луксембург	35	5282	42869	16339	8493	4176
Мађарска	84	3754	59555	26426	7462	3710
Немачка	201	29053	241638	169057	62955	36788
Пољска	22	1480	22616	14458	4946	2995
Румунија	32	1216	5713	3838	1332	1027
Словачка	32	1205	14807	5071	1755	1281
Словенија	291	13928	182095	104700	27998	14334
Француска	79	9108	123584	101270	37265	18463
Холандија	144	14394	260928	205480	63788	28077
Хрватска	216	16563	220165	93355	26802	15084
Чешка Република	14	100	1670	638	201	172
Шведска	37	5762	27945	16201	7362	5213
Шпанија	19	932	11466	6187	1688	1155
Остале чланице ЕУ	21	1830	6271	5364	1930	2296
Државе ван ЕУ, укупно	569	43216	885045	673586	167348	73875
Аустралија	8	112	346	352	199	152
Босна и Херцеговина	69	1444	22016	9015	2456	1272
Израел	19	1201	6884	4339	2043	1267
Канада	10	204	1333	1082	397	263
Кина	39	636	4618	2353	966	1085
Норвешка	8	1043	46146	39371	19109	3080
Македонија	65	837	17113	8514	1697	1243
Црна Гора	33	1425	12554	3818	1566	1224
Руска федерација	63	7235	380822	305665	58503	19795
САД	71	9738	153122	145840	40052	19970
Турска	19	1832	16363	5530	2440	1252
Швајцарска	129	9773	146298	76655	25235	15694
Остале државе ван ЕУ	36	7736	77430	71052	12685	7578
Офшор фин. центри	48	2999	46882	18593	6189	3344

Извор: Републички завод за статистику Србије

СР - Каталогизација у публикацији -

Народна библиотека Србије, Београд

339.54:061.1(4)''2006''

339.5(497.11)

БЈЕЛИЋ, Предраг, 1974-

Унапређење позиције Србије у оквиру ЦЕФТА 2006 : научно-истраживачка студија / Предраг Бјелић, Радмила Драгутиновић Митровић. - Београд : ФРЕН - Фондација за развој економске науке, 2018 (Панчево : Intergupt). - граф. прикази, табеле. - 83 стр. ; 24 cm

Тираж 70. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија:

стр. 78-79.

ISBN 978-86-916185-8-2

1. Драгутиновић Митровић, Радмила, 1969- [аутор]

а) Споразум о слободној трговини у централној Европи - 2006 б)
Међународна трговина - Србија COBISS.SR-ID 265945100